

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозької академія»
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарного менеджменту
Кафедра філософії та культурного менеджменту

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Етнофестивальний рух в Україні як шлях популяризації культурних
традицій: витоки і сучасність»

Виконала студентка VI курсу, групи МК-61
спеціальності 034 Культурологія
освітньо-професійної програми «Культурологія»

Німець Ольга Павлівна

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

Засідання кафедри філософії
та культурного менеджменту

від 15 листопада 2022 р.

Завідувачка кафедри:

доц. Петрушкевич М.С.

Керівник – доктор філологічних наук, професор
Янковська Жанна Олександрівна

Рецензент – доктор філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
Національного університету «Острозька академія»

Вісич Олександра Андріївна

Острог, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ ЕТНОФЕСТИВАЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	8
1.1. Основні функції та складові елементи етнофестивалів.....	8
1.2. Українські ярмарки – предтечі фестивального руху в Україні.....	21
Висновки до РОЗДІЛУ 1.....	31
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЕТНОФЕСТИВАЛІВ В ОКРЕМИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	33
2.1. Особливості етнофестивалів у південно-східних регіонах України.....	39
2.2. Унікальність етнофестивалів у північно-західних областях України	49
Висновки до РОЗДІЛУ 2.....	54
РОЗДІЛ 3. ЛЕМКІВСЬКІ ФЕСТИВАЛІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ	55
3.1. Лемківські фестивалі на території України та їх значення.....	55
3.2. Особливості закордонних лемківських фестивалів.....	61
Висновки до РОЗДІЛУ 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Духовна культура українського народу проявляється у звичаях та обрядах, пов'язаних із визначальними фазами людського життя, господарськими функціями та порами року. Кожен історико-етнографічний регіон України має свої особливості та неповторні обряди, які не залежать від адміністративно-територіального поділу.

В останні роки у зв'язку із загостренням внутрішньополітичної ситуації в Україні зростає інтерес до витоків власної етнічності та культури. Відроджуються давні традиції святкування Різдва, Великодня, весілля та інших обрядів. Розуміємо, наскільки сьогодні, у час глобалізаційних процесів, важливо зберегти їх у автентичному вигляді для кожної етнографічної групи, щоб не втратити смислових сенсів обрядодій. Однією із сучасних форм збереження та відтворення цих традицій, їх осучаснення є *етнофестивали*, які сприяють збереженню інтересу до етнічної культури.

В Україні перші етнографічні фестивалі почали з'являтися у 1991 році, ще напередодні розпаду СРСР та прийняття Верховною Радою України доленосного документа – Акту проголошення незалежності України. У червні 1991 року в Луцьку відбувся Перший Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня». Саме він започаткував фольклорно-фестивальний рух в незалежній Україні. У вересні цього ж року на Гуцульщині у селищі Верховина Івано-Франківської області відбувся Перший Міжнародний гуцульський фестиваль. Розпад СРСР та створення незалежних держав із колишніх «братніх республік» стало поштовхом для перегляду кожною з них власної історії, ставлення до своєї культури, традицій. Ці події й сприяли створенню етнографічних фестивалів, спрямованих на демонстрацію та популяризацію національного культурно-мистецького спадку.

За останнє десятиліття кількість етнографічних фестивалів в Україні стрімко зростає. Це пов'язано із всезростаючою потребою народу у відчутті особистісної приналежності до конкретної історичної спільноти,

утвердженням у власній етнічній самоідентифікації, віднайденні ціннісних засад самотворчості, що є альтернативними по відношенню до нав'язуваних масовою поп-культурою. Серед культурних запитів сучасного українця – інтерес до національної спадщини, духовне відродження, засноване на традиційних цінностях.

Активне проведення етнофестивалів на території України призупинилося 24 лютого 2022 року, що пов'язано із вторгненням Росії на територію України й початком повномасштабної війни. Тривога, небезпека для життя, ракетні обстріли та інші «буденності» війни внесли свої корективи не лише у це дослідження, а й у життя кожного українця. Проте питання власної ідентичності сьогодні залишається одним із головних та важливих аспектів збереження власної культури. Цим зумовлена **актуальність** цього дослідження, оскільки етнофестивальні рухи займають не останнє місце у процесах етнозбереження.

Мета роботи – визначення ролі етнофестивалів у збереженні та популяризації української традиційної культури.

Завдання:

- дослідити витоки та семантику поняття «етнофестиваль» в українській культурній традиції;
- виокремити функції етнофестивалів;
- проаналізувати феномен ярмаркування у контексті зародження етнофестивального руху;
- дослідити історичні передумови виникнення етнофестивалів;
- простежити автентичні прояви культури українців в межах етнофестивального руху;
- виокремити автентичні елементи звичаїв і традицій окремих етнографічних груп, які представлені на етнофестивалях;
- проаналізувати та порівняти регіональні особливості етнофестивалів;

- дослідити унікальність лемківських фестивалів в Україні та поза її межами.

Вирішення поставлених завдань активізували нашу пошукову роботу, що включала й польові записи, у чому, власне, й полягає **теоретичне й практичне значення** розпочатої роботи та її **новизна**.

Об'єктом дослідження є традиційна культура українців, **предметом** – етнофестивалі як форма збереження національно-культурних цінностей.

Методологія дослідження.

Компаративний метод був використаний для порівняння зібраного польового/теоретичного матеріалу з даними досліджень відомих етнографів, істориків та фольклористів, які представлені у теоретичній базі для підтвердження істинності й достовірності власних суджень.

Порівняльно-історичний метод застосовувався для виокремлення автентичних елементів етнофестивалів у різних регіонах України крізь призму часу та простору.

Використано метод індукції та дедукції для виявлення окремих одиниць та елементів, що допомогло змодельовати загальне враження та, завдяки виокремленню символів, як складової обряду, було детально проаналізовано семантику певного явища.

Історичний метод застосовано для дослідження етапів виникнення, розквіту, формування та розвитку етнофестивалів України та шляхів їх поширення.

Наукова новизна полягає у дослідженні етнофестивального руху в Україні як форми збереження традиційної культури конкретної етнографічної групи чи й українців загалом. У зазначеному аспекті етнофестивалі ще не були предметом окремого дослідження.

Джерельна і теоретична база. Аналіз фестивалів як явища, зокрема мистецьких, знаходимо у європейських дослідників – учасників проекту «Arts Festivals and European Public Culture» (L. Giorgi, M. Sassatelli, G. Delanty,

J. Chalcraft). На просторі СНД тематика фестивалів висвітлюється у працях мистецтвознавців: А. Меньшикова, Г. Хрома, І. Сікорської, К. Давидовського та ін. І хоча ці дослідники у своїх напрацюваннях торкаються деяких аспектів соціального та культурного значення фестивального руху, дослідження цього явища із соціологічної точки зору на пострадянському просторі перебуває на початковому етапі. Припускаємо, що причиною цього є те, що привід розглядати фестивалі як соціальне (а не тільки мистецьке) явище з'явився не так давно: з появою та популяризацією різнопланових масштабних «open-air» фестивалів. Інформацію про подібні заходи надають ЗМІ культурного спрямування, причому в основному фактичну: аналітичний елемент містять поодинокі статті та інтерв'ю активістів фестивального руху.

Джерельною базою цієї студії деякою мірою стали краєзнавчо-етнографічні видання Я. Бодака, А. Фурдичко, Г. Давидовського, Г. Вишневської, А. Касьяненко, О. Яковлева та ін., які містять окремі первинні матеріали. Теоретичним підґрунтям роботи стали праці відомих дослідників, присвячені різним етнофестивалям в Україні: С. Зуєва, С. Чернецької, Д. Зубенка, Н. Главацької, О. Фабрики-Процької.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження першого розділу було опробовано у доповіді на конференції «Дні Науки в НаУОА» (2022) на тему «Етнофестивалі як форма репрезентації та збереження національно-культурних цінностей». Опубліковано статтю на тему «Лемківські фестивалі як форма збереження культурної ідентичності» у науковому збірнику «Студентські записки Національного університету «Острозька академія» (Серія: Гуманітарні науки»).

Структура роботи зумовлена змістовими особливостями дослідження. Робота складається зі Вступу, 3-х розділів основної частини, Висновків, Списку використаних джерел та літератури (62 найменування).

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАРОДЖЕННЯ ЕТНОФЕСТИВАЛІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

1.1. Основні функції та складові елементи етнофестивалів

Масова культура, уніфікація її складників, розмивання особистості через соціальні мережі, глобалізаційні процеси, зумовлюють актуальність

культурної традиції, що надає можливість відродити власну унікальність як представника/ці конкретної звичаєвої культури, отримати неповторну власну ідентичність. Для кожної етнічної спільноти таким феноменом є традиційна обрядовість та звичаєва культура. Ідентифікація людини залежить від її побуту, який наповнений звичаєвістю, реаліями культури, з якою вона себе уособлює, досвідом, який вона переймає від попередніх поколінь. Постійні асиміляційні процеси у світі потребують нових підходів до вивчення культури, нових методів вираження, популяризації традицій та обрядів. Українська дослідниця Н. Главацька зазначає: «Сьогодні, коли зруйновано механізм спадкоємності культурного досвіду, – від покоління до покоління, актуальним є питання віднайдення інших способів збереження та передачі етнічних традицій» [12]. У сучасному світі одну із важливих функцій у відродженні та утвердженні традицій українців відіграють етнографічні фестивалі.

Поняття «фестиваль» та «етнофестиваль» часто прирівнюють до одного значення, і вони можуть ставати взаємозамінними. Як наслідок, відбувається заміна одного поняття на інше. Важливо розрізнити ці два феномени відповідно до їх семантики, призначення та завдань. Спробуємо окреслити відмінність цих понять.

Семантика слова «фестиваль» має безліч трактувань та значень. Українські дослідники у своїх наукових доробках виділяють декілька основних визначення поняття «фестиваль». Д. Зубенко у дослідженні під назвою «Розвиток фестивального руху в сучасній Україні» виокремлює наступне: «Латинські поняття “feast” та “festival” спочатку були тотожними і означали буквально “свято”. З часом “feast” закріпилося за релігійними святами, а “festival” набуло сучасного значення, зберігши обов’язковий елемент святковості та урочистості»[21]. Також автор зазначає, що фестиваль включає конкретну тематику й передбачає наявність організатора (одного або декількох), на відміну від свята, яке приурочене пам’ятним датам або

відповідає традиційності конкретної нації/етнографічної групи та ін. З цього випливає твердження, що фестиваль – це організований захід з елементами святковості, що містить конкретну тематику.

У роботі «Етнофестивальний розквіт кінця ХХ – початку ХХІ ст., як неодмінна складова фольклорного руху України» А. Фурдичка теж представлено значення поняття «фестиваль». За словами автора, «це узагальнена назва святкових дійств, які в залежності від тематики та значення можуть мати підгрупи. Фестиваль (франц. festival, від лат. Festivus – святковий) – масове святкування, показ чи огляд досягнень музичного, театрального, естрадного, циркового або кіномистецтва» [17].

Значення поняття «етнофестиваль» описує Ю. Чернецька у своїх дослідженнях та визначає його як «поліфункціональну, інтерактивну та масову за кількістю учасників імпрезу, в якій чільне місце посідають народні традиції, звичаї та інші культурно-побутові елементи» [60, с. 157]. Продовжуючи думку дослідниці, можна відзначити, що етнофестивалі репрезентують фольклорне багатство, духовно-матеріальні цінності народу. Вони виникли на території Європи в середині 50-х років ХХ ст. Їхня поява була своєрідною протидією потужним процесам глобалізації, що стрімко набирали обертів. Не менш важливою причиною популярності цих фестивалів стало те, що у зв'язку з індустріалізацією велика кількість сільського населення почала переселятися до великих міст [12]. Такий розвиток події мав негативні наслідки на побутування народного мистецтва у культурному середовищі. Прагнення до збереження та можливості передати нащадкам автентичні традиції та звичаї зумовило появу фольклорних угруповань, які з часом перетворювались на гурти, колективи, а згодом – фестивалі.

Для порівняння понять важливо звернутись до «Словника української мови», в якому представлено таке дефініцію поняття «етнофестиваль»: «Поняття складається з двох частин: «етно», що вказує на

зв'язок з етнографією (наукою, яка займається вивченням народів, етносів), та «фестиваль» (франц. festival, від лат. festivus – святковий) – масове свято, на якому показують досягнення певного виду мистецтва; показ, огляд досягнень якого-небудь виду мистецтва [5]. Тобто, частина «етно» у терміні є визначальною, й, окрім граматичної різниці у написанні слова, також вирізняється змістовою складовою, яке додає.

На перший погляд, поняття «фестиваль» та «етнофестиваль» майже не відрізняються за семантикою, але й ототожнювати ці два поняття не можна. По-перше, частина «етно» вказує на культурне значення цього дійства і, відповідно, воно набуває іншої функції, тоді як саме слово «фестиваль» може використовуватись під час опису музичних дійств чи приготування/продажу їжі без культурного та звичаєвого контексту. Слово «етнофестиваль» – звужує функціонал та ціннісні пріоритети самого заходу і має співвідноситись з культурою конкретної етнографічної групи та/або нації, тоді як фестиваль є ширшим поняттям, що може охоплювати декілька тематичних заходів.

Зрозуміло, що фольклор, традиції, звичаї та обряди є наскрізь символічними й повноцінно можуть розвиватися й побутувати лише за умови, коли його носії проживають на рідній території. Різкі зміни звичних умов і способу життя етнографічної групи призводять до незворотних змін у культурному житті, музично-поетичному мисленні і, як наслідок, – до поступового занепаду обрядовості й загалом культури. Зрозуміло, що за таких умов важко говорити про збереження та розвиток вікових традицій та звичаїв, які відображені у фольклорі та обрядодіях. Сумні сторінки історії зустрічаються й на території сучасної України, що протягом багатьох століть боролась з ворогами, які постійно прагнули розділити її територію, відповідно, забрати у людей рідну землю. Наприклад, лемки, які в 1940-х роках у зв'язку з переділом території Західної України (коли Холмщина й Підляшшя внаслідок проведеної широкомасштабної операції «Вісла» перейшли до Польщі) повернулися з польських земель і компактно оселилися

в населених пунктах різних областей України. Багато етнографічних груп з власними, неповторними традиціями, мовою, матеріальною та духовною культурою змушені були покидати землі, розлучатись з близькими людьми. Схоже переживають українці сьогодні, у час війни, коли 24 лютого 2022 року російські війська вторглись на українську землю, щоб вбивати, нищити нашу культуру та захоплювати територію. Із цим також пов'язані й зміни у дослідженні, які передбачали включення польових записів від носіїв різних етнографічних груп, які сьогодні передають для сучасного покоління автентичні традиції та звичаї. Але війна внесла свої корективи не лише у це дослідження, а й у життя кожного українця. Питання власної ідентичності сьогодні одне з головних та важливих аспектів збереження власної культури без нашарувань чужого та ворожого гніту, цим зумовлена актуальність цього дослідження, яке має на меті окреслити ті особливості українського народу, які є неповторними та мають важливу ціну для нашої культури.

Звісно, жодних фестивалів від початку введення військового стану в країні не відбулось, але їх актуальність не зникає, навпаки, сьогодні кожен українець прагне довести, зберегти та примножити все, що стосується власної ідентичності. Зростає зацікавленість до української історії, літератури, етномузики, давніх традицій та обрядів, які притаманні лише на території України.

Етнофестивалі сьогодні популярні чи не в кожному місті, громаді. Вони є цікавими для людей будь-якого віку, статі, інтересів чи вподобань. Складається враження, що це універсальна форма об'єднання людей у великій кількості, яка має уніфікований характер, функції та складові елементи. Виходячи із змістовного наповнення поняття «етнофестиваль», важливо виокремити основні завдання, функції, ціннісні складові, тему проведення та актуальність цих дійств.

Основним завданням є відродження, збереження та популяризація культурного побуту наших предків. Часто етнофестивалі – це яскраві масові

дійства, пов'язані з народними святами. Прикладами етнофестивалів такого типу є етнографічний фестиваль «Маланка-фест», що проходить в Чернівецькій області та популяризує етнокультурну спадщину регіону, а також Різдвяний фестиваль «Велика Коляда» у Львові [39].

Розглядаючи поліфункціональний характер етнофестивалів, хотілося б зазначити, що вони виконують соціокультурну, інформаційно-комунікативну, когнітивну, освітню, етновиховну, репрезентативну, рекреаційну й економічну функції. Ю. Чернецька зазначає: «Усі функції, зазвичай, реалізуються не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях, оскільки кожна з них в основному є багатфункціональною. У кінцевому результаті всі функції працюють на соціально-культурні потреби суспільства і в цьому сенсі цю функцію певною мірою можна назвати провідною» [60]. Окрім цього, важко виділити визначальну чи головну функцію, яка буде універсальною під час дослідження етнофестивального руху. Вищезгадані функції пов'язані між собою і, в залежності від тематики чи мети заходу, у більшій або меншій мірі домінують у конкретному етнофестивалі. Наприклад, «Маланка-фест» має на меті репрезентувати різноманіття української традиційності та окремих етнографічних груп у формі візуального втілення культури в одяг, а духовної – у зразки фольклору й театралізовані дійства, які відбуваються під час різдвяно-новорічних свят, де мають місце й інші елементи. У цьому випадку може домінувати етновиховна та/або репрезентативна функція. В іншому випадку може переважати освітня функція, якщо ми досліджуємо етнофестиваль «Українська витинанка», який серед основних заходів включає в себе проведення майстер-класів, конференцій, творчі майстерні та екскурсії.

У колі дослідників етнофестивального руху зустрічається дещо інша класифікація функціональності на прикладі фольклорних фестивалів. А. Фурдичко подає вужчий перелік ключових та визначальних функцій етнофестивалю: «Головними функціями фольклорних фестивалів є: збереження, відродження та популяризація культурно-мистецької спадщини

України; навчально-виховна, коли поряд із пісненими платформами презентовано проведення майстер класів. Дедалі наростає зорієнтованість на приватне фінансування, що підтверджує соціокультурну функцію фольклорного фестивалю як явища» [54].Продовжуючи останні слова авторки, можна відзначити, що такий підхід до економічного становища етнофестивалів сприяє популяризації культурного надбання країни, розвитку туристичної інфраструктури регіону й держави. У зв'язку з цим багато фестивалів проходять в цікавих для туристів історичних та культурних місцях: замках, фортецях, селах, де розвинене традиційне ремісництво й музичне фольклорне мистецтво тощо («Обнова-фест» – в буковинському скансені, «Woodstock» – у Свірському замку, «Кодима-фест» в с. Івашків Одеської обл. та багато ін.).

Продовжуючи аналіз призначення етнофестивалів та їх поліфункціональності, важливо підкреслити, що все залежить від тематики, масштабів, місця проведення та кількості людей, початкових цілей організаторів та висвітлення відомостей про фестиваль в інформаційних джерелах. Але можна припустити, що комунікативна функція лежить в основі кожного етнофестивалю і діє за будь-яких умов. Наприклад, організатори – це декілька людей, між якими розділені обов'язки та зони відповідальності. Вони визначають основну тематику, обирають та організують ключові дійства, концерти. Другу роль у комунікації відіграють гості та учасники свята, знайомі та незнайомі між собою люди. Потужні міжнародні етнофестивалі збирають довкола себе представників різних етнічних, вікових, професійних груп, мають неабияке значення для комунікаційного контексту, зокрема сприяють розвитку толерантності та знищенню стереотипів. Д. Зубенко, маючи на увазі музично-концертні фестивалі, пише: «Як окремий вид комунікації можна виділити взаємодію артиста і глядача. Саме вони, на відміну від окремих концертів, виставок, кінопоказів забезпечують можливість поєднання в єдиному просторі досить широкої та різноманітної

аудиторії і дають можливість їй долучитися до естетичної реальності, що створюється фестивалем» [21]. Таким чином, фестиваль робить мистецтво доступнішим для широкого загалу. Окрім комунікації між творцем і глядачем, фестивалі в значній мірі сприяють творчому спілкуванню в будь-яких проявах – від суперництва до співробітництва. Разом з комунікацією люди отримують обмін досвідом, ідеями, цінностями, думками. Це породжує нові ідеї для особистої реалізації та розвитку етнофестивалів в тому числі. Кожен може познайомитись та поспілкуватись із митцем, науковцем, дослідником або просто носієм фольклору, виробником продукції – це стає рушійною силою у розвитку культури та кожної особистості.

Деякі мистецькі фестивалі включають у свою програму майстер-класи, що можна виділити у навчально-виховну функцію, яка має значення для розвитку творчого потенціалу особистості. Особливо актуальна ця тенденція з огляду на проблеми виховання та організацію дозвілля молоді. Втім, для старшого покоління можливості відпочинку, альтернативно поширеному в нашому суспільстві (пасивному), є важливими не менше. Мається на увазі відпочинок у формі зміни діяльності зі звичної щоденної, обумовленої професійною приналежністю, на нову – творчу. Можемо виділити рекреаційну функцію фестивалів, що полягає у створенні умов для проведення дозвілля, середовища святкового настрою: в цьому значення фестивалів частково збігається зі значенням будь-яких свят. Ціннісна роль фестивалів проявляється найбільш у мистецьких, екологічних, етнічних фестивалях, спрямованих на широке коло глядача. Етнічні пропонують звернення до історії, традиційних цінностей (сім'ї, батьківщини, поваги до природи), міжетнічні – до вже згаданої вище толерантності. Є фестивалі, що звертаються безпосередньо до загальнолюдських цінностей («Фестиваль ДоброТи»), а більшість масштабних заходів з насиченою мистецькою програмою включають їх у свою концепцію. Все більше фестивалів включають у свою тематику поширення екологічного мислення (ідеї

збереження природних ресурсів, захисту природного середовища від забруднення), а також пропагують здоровий спосіб життя – фізичну активність, відмову від шкідливих звичок, здорове харчування. Можна сказати, що в тематиці великих фестивалів віддзеркалюються наявні глобальні проблеми людства. Займаючи все вагомніше місце в інформаційному просторі суспільства, фестивалі неминуче починають впливати на суспільну думку, настрої, менталітет в цілому. Використовувати цей вплив, як атомну енергію в мирних або військових цілях, можна в реалізації альтруїстичних або егоїстичних прагнень. Відповідно, в залежності від мети організаторів фестивалю та способу її реалізації, значення його може містити позитивні і негативні сторони, а найчастіше – обидві.

У дослідженнях різних науковців представлені складники фестивалів, які, як на мене, є досить узагальнені. Наприклад, у роботі В. Сороки репрезентовано такий перелік: «По-перше, (виходячи з його визначення) це смислова, тематична його складова (вид мистецтва, соціальна група, субкультура, продукт тощо), яка втілюється у презентаційній частині. По-друге, фестиваль має містити елемент святковості та урочистості, покликаний привернути увагу до тематики, підкреслити її значущість. По-третє, як уже було сказано, фестиваль повинен мати організовану структуру, координуючий апарат з кількох людей з формально або неформально визначеними функціями. Також складовою фестивалю є матеріальна база, яка включає певний простір, де відбуваються фестивалні події, а також необхідні технічні засоби. В більшості випадків матеріальна база потребує залучення зацікавлених державних або недержавних структур, спонсорів» [43].

Зважаючи на велику кількість та актуальність етнофестивалів на території України, можна виділити детальніші елементи, які виявляються у кожному дійстві та справджують своє призначення як засобу передачі традиційної спадщини для молодого покоління. В. Сорока пропонує такий

перелік основних ключових позицій: «Фестиваль, неважливо від формату та місця проведення, включає в себе основні елементи:

- тема, смислове наповнення (тематика концерту, виду мистецтва, яке презентується і т. д.);
- ціль дійства (до прикладу, об'єднання певних соціальних груп, розважальний аспект, репрезентація автентичних духовних і матеріальних артефактів культури);
- святковість та урочистість (концерти, символічне окреслення меж фестивалю у вигляді святкових елементів, яке підкреслює тематику дійства);
- організація (простору, людей, майданчиків для майстер-класів, координаторів, технічних засобів, матеріальної бази);
- автентика (цей елемент не зустрічається у відомих наукових виданнях за цією тематикою, але він є не менш важливим у кожному етнофестивалі. Автентичний одяг (відтворений або оригінальний), музичні інструменти, говірка, ремесла, матеріальні артефакти культури конкретної етнографічної групи)»[43].

Важливо звернути увагу на останній згаданий елемент, а саме автентику, яка стає визначальною характеристикою саме етнофестивалю й виділяється серед інших дійств. Звісно, на фестивалях іноді присутні автентичні елементи, але, зазвичай, вони репрезентують сучасні ідеї, не маючи нічого спільного з популяризацією традицій та обрядів українців.

Виходячи з цієї класифікації основних елементів етнофестивалю, важливо відзначити що дослідження етнофестивального феномену потребує детального та комплексного аналізу, в якому потрібно виділити їх значимість та вплив на культуру та варто звернутись до дослідження видів і типів таких дійств. Звертаючись до праць науковців, які займалися тематикою етнофестивалів, одразу можна відзначити різноманітність у аналізах і одночасно структурованість поділу за окремими напрямками. Тепер детально визначимо основні види етнофестивалів.

Ю. Чернецька у своєму дослідженні описує типи фестивалів та розділяє їх за категоріями: «Прийнято вирізняти такі типи фестивалів: за сезонністю – зимові, літні, міжсезонні; за спеціалізованою організацією (програмою) фестивалю – етнокультурні (етнографічні, національних культур, фольклорні та ін.); мистецькі (естрадні, театральні, циркові та ін.); гастрономічні (винні, кавові, часві, пивні, медові, вареникові, бринзові, банушові, ріпові тощо); історичної реконструкції (рицарські турніри, теренові ігри, анімаційні ігри – «жива історія»); музичні (джазу, класичної музики, автентичної музики, хорових колективів тощо); професійні свята (вівчарів, ковалів, лісорубів, виноградарів, пасічників, рибалок, авіаторів, байкерів, кобзарів, лірників і т.п.)» [61]. Окрім цього поділу, в наукових виданнях репрезентується поділ етнофестивалів за жанрами: «різножанрові (до них належать фестивалі народної творчості, етнофестивалі, дитячі фольклорні фестивалі, фестивалі пісенно-обрядового фольклору, гастрономічні й інші); музичні (фестивалі оркестрів та ансамблів народних інструментів, троїстих музик, фестивалі бандуристів, гармоністів тощо); фестивалі фольклорного танцю; мистецькі (фестивалі гончарів, ковалів, соломникарів та інших видів народних промислів). Згідно з функціональним призначенням, вони поділяються на фестивалі-конкурси, фестивалі-огляди, фестивалі-ярмарки. Також відповідно до зазначених у статутах кожного із форумів вікових категорій учасників, вони поділяються на “змішані” (для різних категорій населення: діти, молодь, люди середнього та старшого віку), фестивалі для молоді, а також окремо дитячі» [57]. Сьогодні в Україні активно діють два типи відповідних фестивалів: форуми, що мають незмінну локацію проведення і мандрівні майданчики, які в межах однієї тематики можуть презентувати різні артефакти, наприклад, Міжнародний гуцульський фестиваль та Міжнародний етнофестиваль «Країна Мрій».

Н. Главацька – дослідниця етнофестивального руху в Україні, яка присвятила декілька досліджень саме лемківським фестивалям, пропонує

дещо іншу класифікацію: «Сучасні етнофестивалі можна умовно поділити на три групи. До першої належать заходи, що відбуваються у формі демонстрування духовно-матеріальних традицій народу у його локальному історико-етнографічному зрізі. Наприклад, Міжнародний гуцульський фестиваль, Міжнародні бойківські фестини, “Бойкіська ватра”, “Лемківська ватра”, “Коломийка”, “На Синевир трібіти кличуть”, “Гуцульська бриндзя”, “Поліське літо з фольклором”. До другої відносимо історичні реконструкції автентичних звичаїв і свят народу. Наприклад, “Сорочинський ярмарок”, “Проводи тваринників на полонини”, “Обжинки”, святкування Різдва чи Купайла. І, нарешті, до третьої групи належать фестивалі, що поєднують у собі презентації автентичної і сучасної культури етнічної спільноти або декількох спільнот. Наприклад “Країна мрій” у Києві чи “Букова віть” у Чернівцях» [12].

Можна відзначити ще одну класифікацію, яку пропонує дослідник Д. Зубенко: «Різноманітність фестивалів ускладнює їх повну класифікацію, але можливо виділити найбільш поширені типи:

- за тематичною направленістю – мистецькі (музичні, кіно-, фото-, художні, театральні, літературні і т. ін.);
- фестивалі пам’яті, фестивалі, присвячені конкретному продукту (фестиваль пива) або професії (фестиваль кондитерів);
- універсальні (що включають багато напрямків мистецтва та різноманітну діяльність) тощо;
- фестивалі-конкурси (зокрема дитячі), що також відбуваються з різноманітних тематик;
- релігійні та наукові фестивалі (фестиваль Ісуса, фестиваль науки, фестиваль педагогічних ідей);
- регіональні, всеукраїнські, міжнародні фестивалі, що можуть відбуватися як в межах окремих населених пунктів, так і в багатьох одночасно або по черзі» [21].

Автор пропонує широку класифікацію, яка одразу настановує на тематику заходу або на концепцію чи основне завдання. Окрім цього важливо відзначити, що фестивалі можуть бути одноразовими або (що частіше) відбуватися циклічно раз на певний період. Найчастіше можна зустріти щорічні етнофестивалі, які в залежності від мети та завдань змінюють або ж залишають певну тематику. Також етнофестивалі тривають від одного дня до кількох місяців.

За формами організації етнофестивалі поділяються на фестивалі-ярмарки, концерти, презентації народних ремесел і промислів, релігійно-обрядові фестивалі, фольклорні свята, фестивалі-змагання, майстер-класи народних мистецтв, історичні реконструкції давньої культури, професійні свята, фестивалі автентичної культури, фестивалі-видовища, національно-патріотичні дійства, дегустації національної кухні, народні гуляння тощо.

Визначальним фактором, який додає ще одну класифікацію, є місце проведення. В Україні, як і в світі, виділяється два види етнофестивалів: 1) що мають постійну локацію і 2) так звані «мандрівні», що кожного фестивального року проводяться в іншому місті країни, як от Міжнародний гуцульський фестиваль і Міжнародний етнофестиваль «Країна мрій». Місце проведення фестивалів першого типу зазвичай прив'язане до якогось туристичного ресурсу чи об'єкту, наприклад, місця народження видатних українців тощо. Більшість заходів присвячені певному ремеслу, обрядодії, традиції або навіть матеріальному продукту і, як правило, відбуваються в символічний час для громади, який часто співвідноситься із календарною обрядовістю. Зазвичай ці етнофестивалі проводяться у просторі міст, формуючи національну компоненту міської культури, наприклад «Маланка-фест» (м. Чернівці), «Берегфест» (м. Берегове), «День св. Мартина» (м. Мукачево), «Карпатія» (м. Львів), «Карпатський вернісаж»

(м. Івано-Франківськ), Всесвітні бойківські фестини «З чистих джерел» (м. Турка) «Петрівський ярмарок» (м. Чернівці) та інші [21].

Популярними сьогодні стають етнофестивали, які проводяться на території скансенів – етнографічних архітектурно-ландшафтних комплексів під відкритим небом з міні-музеями в окремих будівлях. Сьогодні скансени є унікальними новітніми культурно-освітніми закладами, що характеризуються поліфункціональністю. Як зазначає Н. Главацька, «створені на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища і об'єктів архітектурної спадщини, вони не просто працюють в режимі збереження і експонування архітектури та предметів побуту історико-етнографічного регіону, а й є сучасною лабораторією продукування нових форм і форматів популяризації культури та історії народу» [21]. Авторка зазначає, що етнофестивали на території скансенів відрізняються своєю поліфункціональністю, політематичністю, прагненням представити в одному форумі народну культуру в усьому багатстві її складових, що обумовлює масштабність, потужний емоційно-духовний та просвітницький потенціал цих заходів. Причому культурно-просвітницька робота скансенів здебільшого є комплексною і багатоаспектною, спрямованою на багатовимірне висвітлення української традиційної культури. Саме втіленням такої тенденції і є етнографічні фестивали на території скансенів.

1.2. Українські ярмарки як предтечі фестивального руху в Україні

Ярмарки побутували задовго до зародження грошей, вони виникли за часів торгівлі натуральними продуктами. В Україні перші згадки про ярмарки сягають часів Київської Русі. О. Князь пише: «Колись під час релігійних свят проходили торжища біля монастирів. Найбільші торжища були у Києві на Подолі і у Новгороді перед княжим двором – Бабин торжок» [25]. На початку X ст. у Київській Русі почали формуватись об'єднання купців.

Відомий шлях «із варяг у греки», зафіксований ще у «Повісті минулих літ», сприяв тому, що русичі активно займались торгівлею на різних

територіях, й це надавало не абияку перевагу й українським землям. У часи розквіту Київської Русі можна знайти підтвердження цьому феномену – побутування монет різних держав, продаж іноземних товарів, рух торгових караванів. Княжі суперечки та загарбницька політика деяких держав зруйнували торгові відносини, розірвали стосунки з іншими країнами. З XVI ст. в Україну знову почали з'їжджатись купці з великих міст Західної та Середньої Європи. Вони привозили коштовності, ювелірні вироби, предмети побуту та інші прикраси для дому, а натомість купували на українських землях вовну, шкіру, роги, сало, зерно, мед і т. д. Це сприяє виникненню малих ярмарків у середніх та великих містах України, на яких продавали худобу, взуття, одяг, побутові речі, продукти харчування та ін. Поряд з українськими міщанами, активними у ярмарковій діяльності були німецькі, польські, єврейські та вірменські поселенці. Найвища активність ярмарків припадала на осінній період та перед великими релігійними святами.

Вже у XVII ст. майже в кожному українському місті проводились ярмарки від одного до трьох разів на рік. Такий прогресивний розвиток ярмарків свідчить про відокремлення торговельно-промислової діяльності від землеробства, відповідно зростала реміснича діяльність, що сприяло розвитку міст. П. Халєбський згадує базари в Золотоноші, Черкасах, Прилуках (період визвольної війни 1648-1654 рр.): «У країні козаків ярмарки бувають безперервно з початку і до кінця року. В кожне свято відбувається ярмарок в тому чи іншому місті, як це було запроваджено за часів панування ляхів» [55]. Десятки населених пунктів він називає «торговими містами».

Ярмарки облаштовували таким чином: коли закінчувався один, торгові люди могли відвідати декілька інших, тому дослідники й зазначають, що торгівля тривала безперервно. Гончарі, столярі, вишивальниці, ткалі, кушніри, лимарі, кравці, бублейниці, дьогтярі, соленики та ін. виставляли та продавали свої вироби на ярмарках, удосконалювали своє ремесло, навчали інших й таким чином розвивали культуру власного регіону. Окрім

багатолюдних ярмарків у містах і селах часто проводили звичайні базари. Масштабного розквіту феномен ярмаркування набувв Україні у ХІХ ст. Поширювався чумацький промисел, люди активно заселяли та розбудовували міста і села у степовій частині України.

Ярмарки увібрали в себе звичаї та традиції народу, побут і вірування, вони стали відображенням культури українського народу, бо окрім торгівлі, дійства супроводжувались співами, танцями, веселоцями та розвагами. Майже на кожному ярмарку були місця, де грали кобзарі та лірники, троїсті музики, танцювали та співали молоді люди. Окрім цього, ярмарки витворювали нові жанри та напрямки в українській культурі, такі як вертеп, балаган, пантоміма, інтермедія, примітивні п'єси та ін. А за часів Київської Русі на торгових площах виступали скоморохи, що стали предтечами циркового мистецтва.

Проте не лише веселоці та розваги побутували на ярмарках. Також публічно повідомляли про злодіїв, скоєні злочини, загрози для міста. Як пише автор «Історії Русів»: «Уряд польський без усіляких про те досліджень і довідок повелів гетьманові Павлюзі живцем його задрати з голови шкіру і набити її гречаної половиною, а старшинам його повтинати цілком голови і їх разом з чучелом гетьманської голови відіслати на позорище до міст малоросійських. За сим повелінням виставлено було голови тії на палях у Ніжині, Батурині, Умані та Черкасах, а чучело гетьманське – в Чигирині; а згодом спалено всенародно під час ярмарків» [23]. Це свідчить про поліфункціональність українських ярмарків.

Бурхливого розвитку ярмарки набували в Європі в період раннього середньовіччя за умов натурального господарювання. Саме тоді відбувся поділ ярмарків на оптові й місцеві роздрібні. Виникло ярмаркове право, багато ярмарків стало спеціалізованими й міжнародними. На характерну ознаку ярмаркової торгівлі в Україні середини ХVІІ ст. звернув увагу мемуарист Павло Халепський: «У козацькій країні ярмарки відбуваються

безперервно, від початку до кінця року; кожного свята, кожної пори року буває ярмарок в тому чи іншому місті. Приурочували ярмарки переважно до православних релігійних свят» [55, с. 1056]. Найбільш популярними були ярмарки в Луцьку, Острозі, Кременці, Дубно, Костянтинові. Торгове значення ярмарків, що відбувалися протягом середини XVI – першої половини XVII ст. у цих містах, було надзвичайно великим, оскільки саме вони суттєво впливали на торгово-економічне життя та ситуацію на теренах Волинського воєводства. Зберігаючи за собою монопольні привілеї на торгівлю, ярмарки цих міст сприяли, як ніде більше на Волині, збагаченню купецтва, а також давали значні прибутки до державної та приватновласницької скарбниць.

Наукове висвітлення поставлених проблем вимагає уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження («ярмарок», «базар», «ринок»). «Ярма=арок»(нім.jahr– рік, mark– торг) – буквально – річний торг, який регулярно, у певну пору року і в певному місці влаштовується для продажу-купівлі товарів. Періодичність проведення торгівлі є характерною ознакою ярмарків. Ярмаркова форма торгівлі бере початок ще з часів побутування натурального обміну та задовго до виникнення грошового еквіваленту. Основна умова виникнення ярмарків – це забезпечення зручних торговельних шляхів між поселеннями. Ярмаркова площа спільно з церквою формували міський і сільський простір, а ярмаркові дні впорядковували ритм народного життя. Ярмарок формував ринкові відносини й ділову етику, господарсько-фінансовий словник української мови.

Основними функціями ярмарку є комерційна, навчальна, виховна, розважальна, соціокультурна, побутова, комунікаційна та ін. Виходячи з цього, можна стверджувати, що ярмарок є поліфункціональним явищем, яке охоплює всі верстви населення, об'єднує людей зі всього світу, розвиває комерційну складову міста, села й навчає людей торговельним відносинам. Ярмарки стали рушійною силою витворення етнофестивалів, які мають спільні функції, завдання та форми проведення. Другі більше націлені на

тематику заходу, але одночасно включають у себе елементи ярмаркування, зокрема, торгівлю, без якої важко уявити будь-який етнофестиваль.

Поняття «ярмарок» глибоко вкорінене в українську мову, про що свідчить ряд похідних слів: «ярмарковище» – місце, де відбувається ярмарок, «ярмаркувати» – брати участь у ярмарку. Використовується в українській мові і прикметник «ярмарковий»: «ярмаркові дні», «ярмарковий люд», «ярмаркова площа», «ярмарковий гамір», «ярмаркова штовханина». Поняття «ярмарок» і «базар» близькі, але не тотожні. Відмінність між ярмарком і базаром полягає насамперед у періодичності: ярмарки – річні, базари – щотижневі, а також у масштабах торгівлі, форматі учасників: на ярмарок з'їжджаються ярмаркувальники. Це не лише місцеві жителі, а й мешканці з різних регіонів і країн. Певні особливості має і термін «ринок», який може вживатися у значенні «базар», однак має й інші значення: «ринок збуту» – місце, де продають що-небудь, «сфера товарного обміну»; «світовий ринок» – сукупність національних ринків країн, що пов'язані зовнішньою торгівлею; «чорний ринок» – місце нелегальної торгівлі тощо.

Можливо, найвідомішим серед сучасних фестивалів України сьогодні є Сорочинський ярмарок, у якому наступність відярмаркової до фестивальної форми та їх поєднання простежується дуже чітко. Це дійство збирає людей з різних куточків країни та світу, й це не дивно. Навколо цієї події зав'язано багато цікавих та відомих історичних фактів.

У своєму першому творі з циклу повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» (1831-1832 рр.), які принесли М. Гоголю велику популярність, письменник проявив і любов до України, і глибоке знання скарбів української народної творчості та своєрідність побуту свого народу. У повісті «Сорочинський ярмарок», що є складовою частиною «Вечорів на хуторі біля Диканьки», Микола Васильович відтворив поезію народного життя, реалістично відобразив різних представників українського народу, поєднавши все це з великим гумором.

З 1966 року ярмарки вже вдруге відроджуються, і започатковує ту давню традицію Сорочинський ярмарок. На нього з'їжджалося багато представників різних організацій та підприємств – торгових та виробників. Багато людей приїздило в Сорочинці, щоб придбати різноманітні, дефіцитні на той час, речі, товари. Їх не зупиняло навіть те, що ярмарковий майдан являв собою необладнане поле, без будь-яких умов ні для учасників, ні для гостей.

Період перебудови та розпаду Радянського Союзу, перших років незалежності, коли Україна потерпала від суцільного товарного голоду та інфляції, міг стати початком кінця Сорочинського ярмарку. Він проводився вже практично за інерцією, але не викликав ні в кого ентузіазму: ні в організаторів, ні в учасників, і був головним болем і для тих, і для інших. А сам ярмарок, ніби жива історія, терпів і чекав, коли ж, врешті, з'являться люди, яким він буде небайдужим і які захочуть повернути його до життя. І дочекався...

Ініціатором відродження ярмарку стала керівник проекту «Сорочинський ярмарок» кавалер орденів княгині Ольги III та II ступенів С. Свищева. Під її керівництвом ярмарок не лише одержав у 1999 році статус Національного і став єдиним, що вдало поєднав історію і сучасність, народні традиції, культуру, колорит з комерційною культурою українського виробництва.

Національний Сорочинський ярмарок часто і небезпідставно вважають центром народної дипломатії в Україні. Його із задоволенням відвідують не лише українці, але й представники багатьох іноземних держав. Бо саме тут можна в повному обсязі побачити і зрозуміти широку і гостинну душу нашого народу, доторкнутись до його історії, культури та сьогодення.

За останні двадцять років Національний Сорочинський ярмарок відвідали представники понад 40 країн світу. У культурно-мистецькій програмі брали участь колективи та виконавці з Азербайджану, Вірменії,

Польщі, Канади, Білорусі, В'єтнаму, Грузії, Бразилії, Японії, Латвії та інших країн.

Щороку ярмарок відвідують й іноземні дипломати. А 2006 року відбувся Виїзний дипломатичний раут на Національному Сорочинському ярмарку, у якому взяли участь представники 18 дипломатичних місій, акредитованих в Україні. Постійно приїздять як організовані туристичні групи, так і окремі туристи. Ярмарок гостинно відкритий для всіх і зустрічає своїх гостей з любов'ю і повагою. На офіційному сайті Сорочинського ярмарку представлений перелік країн, які у різні роки відвідували та брали участь у дійствах: Австралія, Австрія, Азербайджан, Аргентина, Білорусь, Бельгія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Естонія, Ізраїль, Індія, Іран, Канада, Литва, Малайзія, Молдова, Мексика, Нігерія, Німеччина, Пакистан, Палестина, Польща, США, Британія, Туреччина, Угорщина, Україна, Узбекистан, Франція, Чехія, Чорногорія, Японія.

Унікальністю Сорочинського ярмарку залишається те, що він зберігся з XVIII століття до сьогодні. Найважливіше, що сучасні організатори докладають максимум зусиль, щоб зберегти основні складові незмінними, використати давню традицію ярмаркування. Щодо сучасних умов проведення, то традиційно один раз на рік в передостанній тиждень серпня, ярмарок проводиться на ярмарковій площі в 16,2 га під відкритим небом в центрі села Великі Сорочинці Миргородського району Полтавської області. Своєю популярністю в наш час ярмарок зобов'язаний не лише яскравому слову з гоголівської повісті, а й своєю автентичністю, оригінальністю та цінністю, яку він несе у культурній традиції українського народу. Важко зберегти рівновагу використання комерційної складової, але організатори вже декілька десятиліть дотримуються основних принципів Сорочинського ярмарку та виконують чи не основне із завдань – передавання давніх традицій для молодого покоління та популяризація культури українських етнографічних груп за межами країни.

Щороку участь у ярмарку беруть понад тисячу підприємств, приватних підприємців, майстрів народних промислів, закладів громадського харчування та розваг і т. д. На п'яти сценах своєю майстерністю демонструють тисячі учасників мистецьких колективів музичної, пісенної і танцювальної народної творчості, а ввечері проходять концерти зірок української естради та дискотеки. Серед понад півмільйона людей, які відвідують ярмарок, до 30 делегацій з країн близького та далекого зарубіжжя, представники дипломатичних місій, акредитованих в Україні, понад 300 журналістів друкованих і електронних засобів масової інформації, керівники нашої держави та інші відомі гості.

На сьогодні Національний Сорочинський ярмарок – це єдиний в Україні захід, який поєднав у собі ярмаркові та фестивальні традиції, його відвідування дає якнайповніше уявлення як про нашу державу, так і про її народ, українську економіку, історію і культуру. Територія ярмарку поділена на сектори. Так, в секторі промислових підприємств знаходяться експозиції підприємств різних галузей промисловості з усіх областей України та з-за кордону. Різноманітна торгівля зосереджена в секторі приватних підприємців, а понад 30 кафе і ресторанів української та інших національних кухонь нагодують усіх бажаючих смачною і корисною їжею та нададуть можливість скуштувати напої з багатьох країн світу. Але, особлива гордість організаторів ярмарку – це етнографічна територія та містечка майстрів. На етнографічній території знаходяться відтворені чи реконструйовані будинки сільських жителів України XVIII – XIX століть (різного соціального статусу – багатіїв, бідняків, середняків), в кожному з яких розташований вільно відкритий для всіх бажаючих етнографічний міні-музей. В експозиціях цих музеїв представлені меблі, посуд, одяг та інші побутові артефакти тієї чи іншої історичної епохи, що відтворюють життя українців в певний історичний період. Експозиції постійно поповнюються за рахунок придбань, здійснених організаторами в ході етнографічних експедицій.

Два містечка майстрів дозволяють скласти повне уявлення про традиційні народні промисли та мистецтва всіх без винятку регіонів України. Переважна більшість представлених там виробів – ручної роботи, дуже високої якості. Секрети їх виготовлення зберігаються у сім'ях чи в окремих населених пунктах і передаються з покоління в покоління протягом уже кількох століть. Це вироби з дерева, кістки, глини, каменю, інших природних матеріалів. Широко представлені всі школи традиційної української вишивки, шиття, плетіння, ткацтва. Багато картин, написаних народними художниками. Є плетіння з лози, бісеру, дивної краси речі, виковані ковалями.

Особливої уваги заслуговує культурна програма ярмарку. Протягом усіх шести днів на п'яти сценах постійно виступають мистецькі колективи та окремі виконавці, як професійні, так і самодіяльні. Будь-який колектив, який бажає виступити на ярмарку і своєчасно подасть заявку, може зробити це на радість численних ярмаркуючих, які насолоджуватимуться їх мистецтвом.

В умовах сучасного розвитку України, насиченості ринку товарами та послугами, розвитку торгівлі на цивілізованому рівні ХХІ століття, актуальність та привабливість Національного Сорочинського ярмарку полягає в тому, що він перетворився в центр народної культури та дипломатії і розвивається саме в цьому напрямку. Зберігаючи ярмаркові традиції далекого минулого, нинішній ярмарок надає їм нового сучасного звучання, вдало і зі смаком поєднуючи у собі історію та сьогодення, впевнено дивлячись у майбутнє.

Із здобуттям Україною державної незалежності ярмарок став важливим осередком міжнародної оптово-роздрібною торгівлі, а водночас – визнаним національним центром відродження українських традицій ярмаркування як багатоаспектної культурної практики, що сприяє пробудженню історичної пам'яті, утвердженню національної ідентичності, актуалізує цінності українського видовищного мистецтва у великих театралізованих дійствах, зокрема, за участю героїв гоголівських творів, а також популяризує цінності

музичної культури, народної і сучасної пісні, проводить пісенні фестивалі за участю українських і зарубіжних виконавців на «Головній сцені» та в «Етнографічній садибі Хіврі», пробуджує інтерес до народних ремесел у секторі ярмарку «Містечко майстрів».

Сорочинський ярмарок динамічно розвивається, черпаючи джерела розвитку в традиціях і в сучасному житті. Ярмарок увійшов у третє тисячоліття як унікальне культурне явище, у якому гармонійно поєдналися характерні риси сьогоденного ринку і традиційна ярмаркова звичаєвість, створюючи картину феєричного українського народного свята. Учасники ярмарку пізнають не лише світ речей і бізнесових інтересів, а й світ української традиційно-побутової культури, народного мистецтва, духовності.

Можна відзначити певну відмінність між ярмарком та етнофестивалем. Спільними є наявність традиційних форм ролаедення, у яких простежується правонаступність, святковість заходів, їх значення, яке має на меті популяризувати певні ремесла, вироби, технічне виконання яких передається з покоління в покоління, одяг, а саме його символічне значення та особливості створення (вишивання, прядіння, плетіння, кольористика та ін). Звісно, ярмарок передбачає торговельні відносини між гостями відповідно до семантики та походження ярмарку як такого. Етнофестивалі, в залежності від регіону, цілей організаторів іноді запозичують ярмаркування. Наприклад, можуть продавати певні товари або їжу, але тут важливо виокремити різницю, бо якщо ці товари сучасного вжитку та виготовлення, які мають на меті не залишити гостей дійства голодними або продають сувенірну продукцію, то це швидше комерційна складова. Запозиченням від ярмарку може стати продаж автентичних виробів з дерева, металу, скла або ж одягу чи інших матеріальних речей, які виготовлені за старовинною технікою та/або з використанням давніх зразків інструментів. Сюди можна віднести і їжу, яка приготовлена за особливими рецептами, які побутовали тільки в конкретній етнографічній групі. Часто відбувається підміна понять і ярмарок називають

етнофестивалем та навпаки, тому важливо відповідально підійти до організації тієї чи іншої події й насамперед дослідити особливості формату події.

Безперечно, ці два феномени є подібні, в першу чергу завдяки тому, що етнофестиваль постав саме з ярмарку як автентичного українського дійства, на якому активно відбувається торгівля, організуються концерти та виступи і репрезентується унікальна культурна спадщина конкретного регіону України. Але водночас ці два феномени не можна сприймати як тотожні. По-перше, ярмарок може проводитись без конкретної тематики й головним завданням його є купівля-продаж продуктів або мистецьких виробів. Натомість етнофестиваль завжди має тематику й визначальним тут є культурний складник, до якого може і не входити продаж речей або продуктів. По-друге, в історичному зрізі ярмарок започаткував етнофестиваль, відповідно, ми не можемо ототожнювати ці два феномени, які мають дещо іншу історію розвитку та час виникнення.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

Поняття «етнофестиваль» означає масове дійство, святкування з автентичними елементами традиційності конкретної етнографічної групи, нації, народу. Остання характеристика ознака є визначальною саме для етнофестивалю, який часто ототожнюють з фестивалем, що має ширше значення, хоч теж вважається культурним дійством, але не завжди наповнений автентичними елементами, а може репрезентувати загальне враження від культури конкретного регіону. Організація етнофестивалю потребує ґрунтовної підготовки, тому що він складається з декількох основних складових елементів: тематика, ціль дійства, організація тематичних або функціональних майданчиків, на яких можна проводити майстер-класи від майстрів народного мистецтва, тобто освоювати певне ремесло, урочистість – наявність концертів, виступів з використанням

оригінального фольклору та автентика (вироби, одяг, пісні, побутові речі, музичні інструменти, говірка), як найважливіший елемент етнофестивалю. Важливо виділити поліфункціональність цих дійств. Головними функціями є збереження, відродження та популяризація культурної спадщини українців, навчально-виховна, соціокультурна, пізнавальна та ін. Етнофестиваль постає як складна форма, що дозволяє зберегти історичну пам'ять та відродити давні традиції.

Зародження ярмарків сягає часів Київської Русі, коли витворюються перші торгівельні відносини з іноземними країнами. Українські ярмарки характеризуються в першу чергу наявністю торгівельних відносин між учасниками ярмарку, тобто продаж та купівля товару. Окрім цього, додатковими засобами вважаються розважальні елементи, такі як концерти, майстер-класи, різноманітні розваги та ін.. Ярмарки є унікальним явищем української культури, яке протягом багатьох століть сприяло розвитку міст та сільської інфраструктури, об'єднувало людей, знайомило з культурою різних народів та етнографічних груп, допомагало зберегти та примножувати культурно-мистецьку спадщину. Важливо зазначити, що саме ярмарки стали предтечею українських етнофестивалів й у сучасному світі ці два феномени часто перегукуються, маючи спільні складники.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ЕТНОФЕСТИВАЛІВ В ОКРЕМИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Повертаючись у часи зародження етнофестивалів на території України, можна виділити декілька основних характеристик, які вплинули та стали ключовими у виникненні цього феномену. Як вже відомо, в Європі етнофестивалі зароджуються у 50-х роках ХХ століття, відповідно в Україну вони прийшли трохи згодом – у 1990-х роках. За часовими рамками ці події накладаються на формування незалежності нашої держави, становлення її авторитету на міжнародній арені та визначення її територіальних меж. Процеси державотворення вплинули на самоідентичність кожного українця в окремих регіонах, що зумовило повернення до культури предків, відродження регіональних особливостей кожного села, міста, району і всієї України. Культурна самоідентифікація в незалежній Україні по'язана з процесами,

позначеними наслідками радянського режиму, який фізично і духовно знищував українську культуру, тому питання повернення традиційної культури було актуальним і, як наслідок, витворило феномен етнофестивального руху, який мав на меті об'єднати традиції наших предків із сучасністю.

Хоча перший український міжнародний фестиваль академічної музики Київ Музик Фест (1990) започатковано ще в останні часи існування СРСР, В. Сорока пише про те, що «він репрезентує українську музику як цілком

самостійне явище, вільне від “керівних і спрямувальних тогочасних панівних ідеологічних настанов» [43]. Репрезентація української культури на міжнародному рівні стала рушійною силою розвитку й активної популяризації автентичної культури, відділеної від СРСР.

Здобуття незалежності допомогло розширити міжнародні зв'язки, налагодити співпрацю із закордонними представниками та організаторами фестивалів, запозичити досвід проведення, організації, залучення більшої кількості відвідувачів, технічної підтримки і т. д. Разом з тим, розширюється аудиторія фестивалів: окрім фестивалів класичної музики виникають розраховані на більш масову аудиторію – фестивалі-конкурси естрадного мистецтва («Червона рута», «Таврійські ігри», «Перлини сезону»). Вони розширюють свою тематику, включаючи в неї, окрім музики, конкурси молодих театрів, художників, журналістів-початківців, гумор і сатиру. Г. Хрома наголошує: «В атмосфері масового свята проходить процес соціалізації особистості, що впливає на формування смаків (музичних, естетичних і т. д.), допомагає прищепити та “закріпити” моральні цінності» [56]. Зменшення фінансування сфери культури, мачи негативні наслідки для можливості гастролювати різними містами та країнами, не зруйнувало стійкої позиції художньо-мистецького середовища України, можливо, навпаки, створило основний вектор культурного розвитку у формі регіональних

етнофестивалів, які репрезентували автентичну культуру етнографічної групи або регіону. На початку 1990-х, коли закривалися театри і філармонії, припинили існування багато творчих колективів, фестивальний рух, навпаки, набув безпрецедентного розвитку. Не останнє місце в поясненні цього факту має визначення фестивалю як прояву розважальної культури та замітника свята, як своєрідного психологічного стимулятора або, навпаки, релаксатора. Як пише А. Вересень, «образи танцю, карнавалу, фестивалю, лімінальності і розпаду кордонів, пов'язані з постмодерністською грою, [...] підсумовують метафізичну мрію про трансцендентність – мрію про свободу від усіх обмежень – і фактично усувають людське тіло з його реальним стражданням та пригніченістю» [8]. Тобто, фестиваль набуває нового значення, збирає навколо себе все більше відвідувачів, в тому числі, й завдяки розважальному аспекту, який вдало поєднується із виховною та соціально-культурною функцією фестивалів.

Активізації фестивального руху сприяв наказ Міністерства культури України «Про затвердження порядку проведення фестивалів народної творчості в Україні» (від 06.08.1998 № 363) [34]. У документі вказано й на порядок надання фестивалям статусу «міжнародний». Це дало новий поштовх для етнофестивального руху та розвитку фольклорної діяльності етнічних меншин.

Одним із найбільш значимих явищ музичної культури України кінця ХХ ст. став фестиваль «Червона рута». Весь тягар творчого процесу щодо створення національного стилю музики взяла на себе дирекція цього фестивалю. Вона, по суті, стала лабораторією, своєрідною школою, де виробляється сама концепція формування національного стилю в українській поп-музиці із залученням до неї досвіду академічної музики і традиції.

Процеси, пов'язані із національним відродженням, зумовили подальший активний розвиток мистецької творчості, зростання популяризації та зацікавлення до обрядових і звичаєвих традицій. У кінці 1990-х років в

Україні функціонувало понад 18 тис. фольклорних колективів, які активно популяризували власні творчі доробки. З часом колективи та ансамблі об'єднувались у фестивалі задля відтворення фольклорної спадщини, її збереження та передачі для молодого покоління. Яскравими прикладами культурно-мистецьких акцій є народні свята «Сорочинський ярмарок», Міжнародний фестиваль українського фольклору «Берегиня», «Коляда», «Поліське літо з фольклором» тощо.

У 1999 році відбувся Всеукраїнський огляд народної творчості. Огляд включав у себе три тури, в які входили виступи у школах естетичного виховання, сільських закладах культури, Народних домах, Будинках культури, звітні районні та міські огляди, заключний концерт в обласному центрі та звіт у Києві [43]. До заходів залучали колективи, незалежно від віку, статі, національності та інших ознак зовнішності й приналежності до тієї чи іншої культури.

Проведення огляду допомогло багатьом колективам та закладам культури в поліпшенні їхнього матеріально – технічного стану, пожвавило культурне життя в регіонах і стимулювало створення нових колективів, започаткування нових творчих мистецьких акцій. Десятки свят, фестивалів, конкурсів проводилися в областях і районах уперше, десятки творів були написані спеціально до огляду й також виконувалися вперше.

Для цілісного та детального аналізу предмету й значимості етнофестивалів важливо дослідити регіональні особливості побутування різноманітних урочистих дійств, які мають на меті зберегти та примножити традиції етнографічної групи, яка проживає на конкретній території України. Історичний зріз подій минулого пояснює відмову від використання адміністративних кордонів областей (міст або сіл), бо в різні періоди конкретні етнографічні групи примусово або добровільно змінювали місце проживання. Такі процеси стали причинами асиміляції різних культур, запозичень і відмови від тих чи інших традицій та звичаїв. Регіональний

контекст у цьому питанні є надважливим та водночас допомагає краще зрозуміти й проаналізувати ті чи інші етнофестивалі.

Багатогранність етнофестивалів на території України вражає своєю різноманітністю, власною самобутністю, яка створює символічний зв'язок із минулим та сучасним. Можна виділити декілька груп найпопулярніших етнофестивалів на території України. Першу групу представляють дійства, ключовою ознакою яких є фольклорна складова: щорічний міжнародний культурно-мистецький фестиваль «Різдво в Карпатах» (Івано-Франківщина, з 2009), «Бойківська Дрогобиччина» (с. Нагуєвичі Львівської обл. , з 2007 р.), обласний фестиваль колядницьких колективів «Вертеп» (м. Мукачеве, з 1989 р.), «Всесвітні бойківські фестини» (м. Турка та с. Явора Львівської обл. , з 1992 р.), всеукраїнський фестиваль «Фольклорна толока» (Харків, з 1994 р.), фестиваль «Трипільські зорі» (Черкаси, з 2012 р.), фестиваль обрядового та сучасного весільного дійства «Весілля в Малинівці – плюс» (м. Чугуїв, с. Малинівка, з 2012 р.), Всеукраїнський конкурс-фестиваль «Хортицький Кобзар» (Запоріжжя, з 2009 р.), фестиваль-конкурс кобзарського мистецтва ім. В. Перепелюка «Струни вічності» (Вінниця, з 2008 р.).

Окрему групу представляють етнофестивалі національних традицій етнічних меншин або етнографічних груп – «Відгомін Бескидів» (смт Рожнятів Івано-Франківської обл.), всеукраїнський фольклорний фестиваль чехів на Україні (м. Вінниця), міжнародний фестиваль національних культур «Всі ми діти твої, Україно» (смт. Шаргород), фестиваль етнічної музики «Тайстра Чугайстра» (Львів), міжнародний фестиваль традиційних культур «ЕтноСвіт» (Львів), міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі» (Україна, Польща, Румунія, Угорщина, Словаччина).

Сьогодні набирають популярності етно-рок-фестивалі: міжнародний рок-фестиваль «Славське рок-фест» (Львівщина; з 2007 р.), етно-рок

фестиваль «Мазепа-Фест» (Полтава, 2003-2016 рр.), «Рок Січ» (Труханів острів, м. Київ; з 2006 по 2010 рр. через рік, а з 2013 р. – щорічно), щорічний фестиваль «Захід-фест» (з 2009 р. на Львівщині, а з 2011 р. проходить біля с. Родатичі Городоцького р-ну), Щорічний рок-фестиваль «Тарас Бульба» у м. Дубно Рівненської обл. та ін. А. Фурдичко пише: «Різноманітні, патріотично зорієнтовані культурні платформи пропонують: об'єднаний фестиваль “PORTO FRANKO ГОГОЛЬFEST” (2016 р.) спільно створений організаторами Івано-Франківського “PORTO FRANKO” та Київського “ГОГОЛЬFEST”, фестиваль “Шешори” – щорічний український фестиваль, який з 2003 по 2008 рр. відбувався в с. Шешори на Івано-Франківщині, а, з 2009 р. – “АртПоле” (Вінницька обл.), всеукраїнський фестиваль “Бандерштат” (Луцьк, з 2007 р.)» [54].

Вищезгадані групи сьогодні чи не найпопулярніші в Україні, їх перелік постійно збільшується, виникають нові форми, адаптації етнофестивалів, але вони відрізняються формою та способом проведення. Етно-рок-фестивалі є інтерпретацією та синтезом урочистого заходу з мотивами автентики, який вплітається у рок-концерт або має ознаки цього дійства. Ключовою ознакою фольклорних етнофестивалів є використання оригінального фольклору відповідно до тематики або території проведення. Аналізуючи етнофестивалі етнічних груп, можна виокремити і синтез сучасного з минулим, і наявність фольклору, але головною характеристикою є автентика. Кожна з цих груп популярна для окремих регіонів/етнографічних груп, але, незважаючи на різноманітність форм проведення, всі групи, без виключення, є яскравим прикладом актуальності та популярності етнофестивалів сьогодні.

Тепер перейдемо до детального аналізу конкретних регіональних етнофестивалів, які відрізняються своїм змістовим та тематичним наповненням, традиціями, матеріальними артефактами культури.

2.1. Особливості етнофестивалів південно-східних регіонів України

Етнофестивалі Харківщини є особливими та автентичними, тому що включають у себе елементи неповторної культурної спадщини регіону. Дослідник Харківських етнофестивалів – А. Касьяненко зазначає, що «протягом ХХ ст. культурні традиції, особливості мистецтва Слобожанщини були забуті та частково втрачені. Тому так активно тепер розвивається етнофестивальний рух на Харківщині»[24]. Саме з метою збереження культурної спадщини Слобожанщини, що стало головною ідеєю та основними завданнями заснування етнічних фестивалів у Харківському регіоні, за останні три десятиліття започатковано такі масові дійства: міжнародний фестиваль фольклору «Покуть», етнографічний і музичний фестиваль «Печенізьке поле», етнографічний фестиваль «Перлини Слобожанщини: Верхній Салтів. Аланські витоки», регіональний фестиваль пісенно-обрядового фольклору «Сьогодні Купала, а завтра Івана», фестивалний проект «Співочі тераси», різдвяний фестиваль творчості дітей і

молоді «Зимовий Сонцеворот», відкритий фестиваль традиційної народної культури для дітей і молоді «Крокове коло», районний фестиваль української народної пісні «Фольклорне веретено», відкритий фестиваль обрядового та сучасного весільного дійства «Весілля в Малинівці – плюс», відкритий етнофестиваль «Олексіївська фортеця» тощо. Автор цитати стверджує, що Харківщина насамперед відрізняється новітніми та сучасними режисерськими рішеннями, які доповнюють етнофестивалі візуальними елементами, що більше привертає увагу молоді і водночас репрезентує автентичну культурну спадщину регіону. А. Касьяненко пише: «У роботі над фестивалним проектом головним інструментом виразності може бути, як варіант, сценарно-режисерський хід, основними видами якого є: хронологічний (побудова сюжету відповідно до послідовності подій у реальності); ретроспективний (побудова сюжету зі зворотною послідовністю подій – від фіналу до початку історії); сюжетний (побудова сюжету на підставі загальновідомої сюжетної лінії); гра з речами або трансформація деталі (використання будь-якої речі з одночасним наданням їй раз у раз нового значення, як прямого, так і асоціативного); ігровий прийом (застосування різного роду ігрових ситуацій або умовної гри як основи розвитку сюжету) тощо»[24]. Сценарно-режисерський хід, що допомагає з'єднанню розрізненого матеріалу в цілісний режисерський сценарій, сприяє народженню сценічного образу, часто є носієм образного рішення загального фестивального дійства.

Етнофестивальний рух Харківщини розвивався паралельно з формуванням культурно-мистецьких акцій по всій території України. Вагомий внесок у розвиток форумів та відродження культурних традицій етнографічних груп Харківщини зробили Харківська обласна державна адміністрація, Харківський обласний центр народної творчості, освітні заклади культури та мистецтв, районні органи управління культури. Про це свідчать засновані та проведені ними заходи: фестиваль «Танцюючі зірки»,

міжнародний фестиваль народної творчості Слобідського краю та багато інших. У матеріалах фольклорно-етнографічної експедиції за редакції М. Красикова під назвою «Муравський шлях», яку здійснили за сприяння Міжнародного фонду «Відродження» Харківського обласного центру народної творчості зазначається, що «була організована робота фольклорної експедиції з вивчення, фіксації та відтворення фольклору Слобожанщини, результатом якої стала збірка – перше наукове видання комплексних польових досліджень традиційної народної культури Слобожанщини, зокрема сіл Богодухівського, Краснокутського, Валківського та Нововодолазького районів Харківської області» [27].

На Харківщині переважають фольклорні етнофестивалі, які репрезентують унікальні здобутки цього регіону, займаються дослідницькою діяльністю на прикладі фольклорних експедицій, одну з яких було згадано вище, що підтверджує одне із завдань етнофестивалю – передавати з покоління в покоління автентичні здобутки культури, як духовні, так і матеріальні, конкретного регіону або етнографічної групи.

На території Українського Подунав'я понад століття постійно стикались інтереси різноманітних етнографічних груп, а окремі сторінки історії вплинули на майбутнє всього регіону. Історично на цій території витворилась складна етнічна мозаїка, специфічні та місцями несхожі етнокультурні звичаї, врахування яких має неабияке значення для врегулювання міжетнічних відносин в суверенній Україні.

Неабияка роль в напрямку відродження народних традицій, звичаїв, обрядів, збереженню фольклорного матеріалу відводиться навчальним та культурним закладам, етнографічно-фольклористичним осередкам, творчим колективам, місцевій пресі, радію, телебаченню та науковцям регіону. В. Телеуця зазначає, що «фольклорно-етнографічна кабінет-лабораторія Ізмаїльського державного гуманітарного університету проводить значну роботу з дослідження історико-культурної спадщини, організації та

проведенні експедиційно-пошукової роботи та наукового опрацювання матеріалів польових знахідок»[46]. За роки наполегливої роботи керівниками та учасниками фольклорно-етнографічного кабінету комплексно обстежено понад п'ятдесят населених пунктів в межиріччі пониззя Дністра і Дунаю, де тепер знаходяться Білгород-Дністровський, Саратовський, Татарбунарський, Тарутинський, Арцизький, Кілійський, Ізмаїльський, Болградський та Ренійський райони Одеської області. Особливу роль відіграє поліетнічність регіону, який незважаючи на загрозу асиміляції або поглинання якоїсь із культур характеризується стійкою традиційністю, й саме тому постійно потребує дослідження та належного збереження звичаїв кожної етнографічної групи регіону. Великою популярністю в учасників фольклорно-етнографічного кабінету-лабораторії та усіх шанувальників народної культури міста і краю користується цикл концертів-зустрічей із автентичними сільськими виконавцями, що проходять в кабінеті, проведення традиційних святвечорів: «Вечорниці» (кер. В. Телеуця), «Сільські бувальщини» (кер. В. Шевчук). Склад учасників цих свят-вечорів – студенти Ізмаїльського державного гуманітарного університету, ліцеїсти Ізмаїльського регіонального педагогічного ліцею, учні Ізмаїльської дитячої музичної школи № 2. Вік учасників – від 10-ти до 22 років.

В. Телеуця пише: «У наш час одним із найпродуктивніших середовищ функціонування традиційного фольклору є студентство. У репертуарі цієї молодіжної верстви простежується одночасно і певна застиглість давніх розважально-естетичних форм народної творчості (обрядові обходи, ігри, ряження, ворожіння тощо), і жвава змістова їх актуалізація в нових суспільно-культурних контекстах» [46, с. 229]. Це зумовлено особливостями студентського світогляду, який відзначається, з однієї сторони, народотрадиційним консерватизмом, з іншої, прогресивністю мислення. Учасники свята окреслюють собі головну місію – відтворення на наукових засадах обраних регіональних манер співу. Головний принцип – відтворювати

лиш те, що записано у власних етнографічних експедиціях – є засадничим для виконавців та їх керівника. Репертуар береться безпосередньо в терені, ніколи не користуються матеріалами інших збирачів, друкованими записами пісень. Виконується традиційна вокальна музика Українського Подунав'я, записана в цих теренах керівником гурту (у 1985–2004 рр.) та його учасниками (1988–2007 рр.). Специфічна історія подунайського регіону – сусідство кількох етнічних груп – утворила багатобарвний набір мелодій, відмінних для кожної етнічної групи. Головними для регіону є пісні, пов'язані з віхами землеробського календаря: колядки, щедрівки, весняні закличні і хороводи, купальські. У своєму репертуарі учасники фольклорно-етнографічного гурту спираються саме на такі мелодії, виконуючи їх у відповідну пору року разом з ритуалами, забавами.

Не менш цікавими і важливими у відродженні та популяризації регіональних особливостей конкретної території є традиції проведення етнофестивалів на Запоріжжі. Для аналізу було обрано Відкритий етнофестиваль степового складу «Легенди степу». Організатори виділяють низку важливих завдань, які реалізовує етнофестиваль. Першим завданням є збереження, відродження та популяризація багатовікової культурної спадщини та культурного надбання народів Приазовських степів та підвищення їх значення у суспільстві. Культура степових народів є унікальною й неповторною й етнофестивалі сприяють збереженню історичної пам'яті, приверненню уваги жителів міста, району та околиць до витоків цієї багатогранної культури. Важливо відзначити, що історично на території Приазов'я заселялись кочові народи й, відповідно, культурні надбання зазнали асиміляції, деякі артефакти могли зникнути взагалі, але в цілому культура збереглась, тому важливо її примножувати. Форма етнофестивалю допомагає популяризувати найдавнішу історію, ознайомити широкі верстви населення з унікальністю скіфської доби та надає можливість поринути у часи прадавньої історії степової України. Згадані завдання етнофестивалю

допомагають привернути увагу до збереження об'єктів культурної спадщини й сприяє розвитку внутрішнього туризму. У Положенні про етнофестиваль «Легенди степу», яке затвердили Чернігівською сільською радою Бердянського району, зазначено: «Етнофестиваль реалізує низку перспективних завдань, зокрема популяризацію історичних, культурних та природних туристичних об'єктів Чернігівської ТГ, пропаганду активних форм дозвілля, створення платформи для об'єднання археологів із дослідження скіфської доби, об'єднання інших зацікавлених осіб, обмін творчим досвідом та налагодження дружніх контактів серед учасників Етнофестивалю» [38].

Багатогранністю та особливим творчим підходом відзначаються етнофестивалі Полтавщини, які відомі по всій території України. В історико-культурному заповіднику «Більськ» з року в рік відбувається етнофестиваль «Гелон-фест». Це дійство дуже популярне не лише на Полтавщині, воно збирає гостей з Харкова, Києва, Одеси, Хмельницького та інших регіонів України. Кількість відвідувачів у 2018 році сягнула позначки у десять тисяч осіб. На перший погляд за формою проведення етнофестиваль схожий на «Сорочинський ярмарок». Візуально схожість проявляється у використанні комерційної складової, такої як продаж автентичної харчової продукції цього регіону, артефактів культури, а саме виробів майстрів народного мистецтва. Також на території заповідника розташоване містечко майстрів – членів Національної спілки майстрів народного мистецтва України, де можна не лише придбати вироби майстрів народного мистецтва, але й взяти участь в численних майстер-класах.

Серед фестивальних наметів розташували й імпровізований музей археологічних знахідок – відновлені з черепків гончарні вироби, а також копія знайденої в Більську бронзової чаші. Л. Сивурова пише: «Автентичні артефакти культури завжди привертають увагу відвідувачів й сприяють популяризації історичної пам'яті цього регіону. Також на оглядових валах городища встановлено стаціонарну інсталяцію – «Долина предків» авторства

заслуженого майстра народної творчості України Івана Чеха» [42]. Інсталяція не претендує на історичну достовірність чи точну схожість і є суто художнім творінням – за малюнками та світлинами з різноманітних досліджень майстер створив своє бачення скіфських фігур.

Чільне місце під час проведення «Гелон-фесту» у 2020 році надали сценічному майданчику, а із солом'яних тюків організували амфітеатр для глядачів. На головній сцені заходу виступали артисти Полтавської філармонії, Полтавського академічного театру ляльок, симфонічний оркестр Полтавського музичного училища, гурт «Маланка» Полтавської державної аграрної академії, гурти «Шпилясті кобзарі» та «Живі барабани», а також сольні виконавці – Олександр Кварта та Катя Чилі. Модельна агенція «Століття краси» представила колекції одягу – «Феєрію льону» модельєрів Юрія Матвєєва та Олени Гопей, а також «Писанку» студентів факультету технології та дизайну Полтавського державного педагогічного університету.

Окрім того, студенти Гадяцького коледжу культури і мистецтв спеціально для цього етнофестивалю створили театральну постанову, що розповідає про скіфську історію, в якій використані історичні матеріали, народні обряди, а також сучасні твори мистецтва – від віршів Ліни Костенко до «Скіфської сюїти» Сергія Прокоф'єва.

«Гелон-фест» є яскравим прикладом сучасного етнофестивалю, який вміщує у собі чи не усі найважливіші складові, репрезентує зв'язок минулого із сучасним, має автентичні елементи та артефакти культури цього регіону. Окрім цього, етнофестиваль створює синтез з ярмарком, туризмом та розважальними діями. Організаторам важливо не втратити власну унікальність заходу та автентичну складову етнофестивалю й не перетворити весь його на концерт або розважальний майданчик чи продаж.

У 2017 році на просторах Більського городища відбулося одразу два заходи під егідою "Гелон-фесту" – до Дня Європи і, власне, перший етнофестиваль. Директор Департаменту культури та туризму Полтавської

ОДА В. Вождаєнко розповіла: «Спочатку ми брендували цей фест – вирішили зробити захід і подивитися, чи приїдуть люди. Насправді вийшло вдало, презентували ще й Полтавський симфонічний оркестр і зрозуміли, що люди хочуть бачити такі локації – природній ландшафт, нашу історію. Тому це вже третя локація і, думаю, далі змінювати локацію не будемо, тільки розбудовуватимемо» [49].

У подальшому саме на цьому полі буде розбудовано музей під відкритим небом – дерев'яні фігури Івана Чеха є частиною майбутнього парку. За результатами геофізичної зйомки видно, що на цьому полі є «аномалія» – знаходиться ще один цікавий для археологічних робіт об'єкт, схожий на залишки скіфського житла. До повномасштабного вторгнення відбувались розкопки, які проводила археологічна школа, після чого об'єкти планували музеєфікувати – ймовірно, після досліджень їх залишать відкритими для оглядин туристами, помістивши під скло.

На території заповідника, що охоплює площу понад чотири з половиною тисячі гектарів і є найбільшим з відомих давніх поселень, під час розкопок вже були знайдені ремісничі майстерні, господарські будівлі, навіть скіфське святилище – саме їх мріє відтворити в музеї просто неба Ігор Корост. Початок реконструкції об'єктів був покладений у 2017 році, у наступному році (2018 р.) традицію продовжили: для туристів знову презентували реконструйоване скіфське житло, яке накрили очеретом.

На сусідньому полі, відділеному від «землянки» валом і лісосмугою, на території східного укріплення Більського городища, яке функціонувало з початку VI до кінці IV століть до нашої ери, організували розкопки. Кожен овідвідувач може взяти участь у цьому дійстві. І. Шрамко, директорка музею археології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, доцент кафедри історіографії, джерелознавства та археології історичного факультету ХНУ розповіла: «Це один з розкопів на ще недослідженій ділянці, який був закладений минулого року. Ми виявили залишки жертovníка з

побіленою поверхнею, два вогнища і частину господарської ями, яка виходить за межі розкопу та буде досліджена пізніше – ми працюватимемо тут ще понад місяць. Зараз нашою метою було показати гостям фестивалю, яка відбуваються археологічні розкопки, наскільки це копітка робота – що за речами в музеях стоїть важка праця, вдача, системність»[42].

Згадано лише один унікальний етнофестиваль Полтавщини, хоча у цьому регіоні їх дуже багато і кожен з них оригінальний за своїм проведенням, складовими елементами, тематикою і т. д. «Гелон-фест» репрезентує автентичність регіону, його особливості, дозволяє поринути відвідувачам у скіфську добу, що сприяє збереженню історичної пам'яті. Під час майстер-класів від майстрів народного мистецтва відбувається передача не лише ремесла, якому навчають, а й тих звичаїв та традицій, які передають від покоління до покоління.

Фестивалі народного мистецтва і фольклору в культурно-мистецькому просторі Вінниччини виконують особливу роль в системі сучасних засобів збереження та популяризації традиційної народної культури. Фольклорні фестивалі, популярні в Україні, і на Вінниччині зокрема, за визначенням вітчизняної дослідниці О. Дячкової, утворили так зване «фестивальне коло» – своєрідний календар новітніх українських свят [18].

Т. Цвігун зазначає: «Вже стали традиційними Всеукраїнське свято сатири і гумору ім. Степана Руданського (м. Калинівка, з 1981 р.), Всеукраїнське свято народного мистецтва “Великодня писанка” (з 2000 р., всеукраїнське – з 2007 р.), Міжнародне мистецьке свято “Українська витинанка” (з 1993 р., міжнародне – з 2011 р.), започатковане в м. Могилів-Подільському на батьківщині народної майстрині й фольклористки М. Руденко. Свято народної творчості “Українська витинанка” кожні три роки збирає митців майже з усіх регіонів України»[58]. Так, у 2008 році на святі були представлені роботи 40 витинкарів з 17 областей України. У програмі мистецького заходу традиційно відбувались

творчі майстерні, майстер-класи, науково-практичні конференції, екскурсії, концертні виступи за участю творчих колективів області, виставки робіт. У 2011 році до українських майстрів з 15-ти областей держави приєдналися митці з Прибалтики, Білорусії, Молдови, Москви, С.-Петербургу й Новосибірська, загалом понад 50 майстрів-витинкарів. Понад 20 науковців взяли участь в проведенні науково-практичної конференції «Витинанка в мистецькому просторі». Таким чином, Вінниччина сьогодні є визнаним осередком відродження та стрімкого розвитку народного мистецтва витинанки.

Одним з яскравих етнофестивалів Вінниччини є «Живий вогонь», який вміщує в себе елементи ярмарку. Ключовими продуктами на ярмарку є вироби народних майстрів та, власне, майстер-класи народного мистецтва Вінниччини. Щороку на етнофестиваль збираються сотні майстрів різних ремесел – від лозоплетіння, гончарства до декоративних розписів предметів побуту та знарядь праці, виготовлення оберегів, віночків, вишивка і це не все розмаїття. Окрім того етнофестиваль має декілька локацій, де відбуваються різноманітні дійства, наприклад виступикозаків й козачок з організацій Молода Подільська Січ, Школи козацького гарту ім. Данила Нечая та вогняні шоу, які є ключовими відповідно до назви – «Живий вогонь». В українській традиційній культурі вогонь є давнім символом життя, він має властивості очищення і одночасно джерело енергії. Г. Вишневецька пише: «Вогонь – одна з могутніх природних стихій, яка володіє життєдайною і водночас величезною нищівною силою. Усі народи вважали його даром небес, присутністю Божественної сили у вогні та світлі, сприймали його як істоту, котра живе, вмирає, а потім знову оживає»[11]. Також це символ достатку та багатства, звідси й слово «багаття».

2.2. Унікальність етнофестивалів у північно-західних областях України

Унікальним сьогодні є Карпатський регіон, який збирає чи не найбільшу кількість зацікавлених до свого побуту, традицій, звичок, говірки та інших складників культури цієї етнографічної групи. Географічні особливості цього регіону вплинули на створення автентичної культури, яка сьогодні репрезентується та зберігається у формі етнофестивального туризму (вид туризму, який відповідає вимогам організації фестивального туризму, але визначальною в ньому є етнографічна складова).

У дослідженні О. Фабрики-Процької наведені особливості форумів у Карпатському регіоні: «Чільні умови розвитку етнофестивального туризму: зростання інтересу як українських, так і іноземних туристів; традиційні святкування, які можна перевести у формат масового дійства: християнські та дохристиянські свята мешканців етнічних груп; місцева кухня, яка ще не розкрила усіх своїх секретів» [51].

Українські Карпати привертають увагу туристів з усього світу завдяки своїй природі, мальовничості пейзажів, могутності гір. У цьому регіоні активно розвивається туризм, який забезпечує не лише матеріальну складову, але й репрезентує самобутню культуру українських Карпат, Гуцульщини та інші звичаї. Сьогодні на цій території побутує декілька популярних форумів, зокрема етнокультурні фестивалі, фольклорно-етнографічні, музичні,

музично-етнічні, фестивалі-ярмарки та навіть існує фестиваль гуцульського гумору під назвою «Захарецький гарчик». Карпатський регіон популярний серед туристів України і світу, це сприяє ефективності збереження культурно-історичної спадщини, розвитку та відродження культури цього регіону. Таким чином розвивається й туристична інфраструктура та змінюється підхід до туризму, як такого. М. Семків пише: «Етнофестиваль “Гуцульська ріпа” – одне з найколеритніших свят на Закарпатті. Ріпою називають картоплю, яку вважають другим хлібом для місцевих жителів. Під час фестивалю можна скуштувати найрізноманітніші вироби з картоплі, закарпатське вино та еко-продукти» [41]. Також у Карпатах проводиться етнофестиваль «Лемківська ватра» – ця подія об’єднує лемків з усього світу. Він допомагає познайомитись із колоритом лемківської культури, більше дізнатись про традиції та звичаї цієї етнографічної групи. На етнофестивалі використовують фольклорні елементи та автентичний одяг, що допомагає зануритись у лемківську культуру. Ключовою ознакою цього фестивалю є ватра, навколо якої люди демонструють народні традиції.

Щороку вкінці вересня в Ужгороді мешканці святкують День міста. У цей період відбувається ярмарок «Золота осінь», а також фестиваль «MostFest», міні-фестивалі, фотозони, продають домашні смаколики, продукцію місцевих майстрів і кулінарів. М. Топорницька зазначає: «Фестиваль-ярмарок “Золотий гуляш”, який проходить у селі Мужієво Береговського району збирає навколо себе велику кількість туристів та відвідувачів. Кожен має можливість взяти участь конкурсах, які пов’язані з обрядами цього регіону, народних майстер-класах, дегустації закарпатських страв та веселих гуляннях» [47]. Також цікавим і захоплюючим є дійство, яке святкують щорічно у листопаді в Мукачеві, де яскраво відзначають День Святого Мартіна, який є покровителем старого міста над Латорицею. Народні гуляння, вуличні ярмарки з домашньою продукцією та закарпатським вином. Також можна придбати еко-продукцію: мед, сир, леквар. Цікавими

елементами фестивалю є парад з ліхтариками, театралізовані вистави, лицарські турніри та катання на конях.

Цей невеликий перелік вже нашоухує на думку, що Карпатський регіон багатий на різноманітні етнофестивали, які відбуваються чи не в кожному селі та місті. Зазвичай, вони схожі у тематиці, завданнях та формах виконання, але завдяки різноманітним місцям проведення та вплетенням культури конкретної території, етнофестивали видозмінюються відповідно до умов, відвідувачів, традицій та обрядів проведення. Карпатський регіон є унікальним ще тим, що синтезує в собі етнофестивали з туристичною інфраструктурою, бо найчастіше відвідувачами етнофестивалів стають місцеві жителі і гості міста, які приїжджають на відпочинок у гори. Цей сприяло виникненню нового напрямку – етнографічного та етнофестивального туризму, який сьогодні дуже активно розвивається в Українських Карпатах.

Етнофестиваль Маланок в Чернівцях започаткований в 2011 році туристичною громадською організацією «Палітра Буковини». Основна ідея Фестивалю – презентація Чернівецької області як краю різнобарвного в етнічному відношенні, регіону в якому збережені традиції народних свят, зокрема традиції маланкування, оскільки серед традиційних свят новорічної обрядовості на Буковині у зимовому циклі вони особливо виділяються.

«Маланка-фест» – це унікальне дійство, на якому представлена українська, бессарабська, гуцульська, молдавська, румунська Маланка, традиції яких збережені на Буковині. У Фестивалі приймають також участь колективи з осучасненою Маланкою, синтезуючи давні вірування та традиції з сучасними тенденціями. Особлива вагомість участі у Фестивалі маланкуючих колективів області, які демонструють автентичну Маланку, вік якої більше ста років.

Розпочинається захід із святкової ходи вулицями міста, до якої можуть приєднатись більше відвідувачів, а жителі міста, не виходячи з будинку,

долучаються до перегляду унікальних, колоритних та різнобарвних колективів. Дійство нагадує фестивальну ходу. Звісно, окрім глядачів, групи оцінюють журі, тому колективи ретельно готуються до нього, іноді й протягом цілого року. Якщо стежити за етнофестивалем від року до року, можна відзначити ексклюзивність та оригінальність чи не кожної групи. Учасники оцінюють попередні вбрання та репрезентації й вигадують щось нове. Звісно, до цього святкування залучаються досвідчені працівники культурних та мистецьких установ, науковці, етнографи і не лише у ролі учасників, а й у ролі членів журі. Важливо оцінити цілісність мистецького дійства, основні елементи одягу відповідно до тематики, музичний супровід, творчий підхід та індивідуальність і самобутність репрезентованого зразка культури.

Фестиваль Маланок – це захід, який об'єднав зусилля членів туристичної громадської організації «Палітра Буковини», Чернівецької міської ради, обласної державної адміністрації, підприємців області та, безперечно, тих людей, які зберігають та продовжують традиції нашого краю. Святкування ритуального дійства Маланки було і залишається тим чинником, що задовольняло духовні, естетичні потреби людей. У них проявлялись їх вірування, почуття, таланти, гостинність. Тож організатори дбають про те, щоб Фестиваль Маланок відбувався в атмосфері толерантності, піднесення та святковості.

У 2020 році участь у етнофестивалі взяли понад 30 колективів із різних районів Івано-Франківської, Чернівецької, Хмельницької і Тернопільської областей. О. Лелюк зазначила, що «Також були гості з Румунії, вперше до Чернівців завітав колектив зі Словенії» [26].

Унікальним у культурній традиції Львівщини є «Етнофестиваль гостинності». Форма його проведення не схожа на інші фестивалі та фестивальні дійства. Першою відмінною ознакою є тривалість, яка, до прикладу, у 2019 році склала дев'ятнадцять тижнів. Зазвичай етнофестивалі

тривають один-три дні, й це залежить від можливостей організаторів, зацікавленої аудиторії та актуальності. Звісно, щоб етнофестиваль виконав свою просвітницьку, пізнавальну, інформаційну та культурну функцію, важливо ретельно продумати всі його елементи, а щоб спланувати дев'ятнадцять тижнів, потрібно неабияк підготувати та не втратити зацікавленість гостей. Організатори «Етнофестивалю гостинності» вдаються до цікавого рішення й, відповідно, другою відміною ознакою обирають зміну локацій, тобто фестиваль «відвідує» декілька міст. «Етнофестиваль гостинності» було започатковано 2017 року. У 2019 році він тривав впродовж дев'ятнадцяти тижнів, даруючи мешканцям різних районів неповторні враження, гарний настрій, можливість поспілкуватися, насолодитися мистецькими барвами української пісні. Відбулись виїзди до районів, зокрема, до Золочівського, Радохівського, Пустомитівського, Бродівського та Турківського. М. Туркало, директорка департаменту з питань культури, національностей та релігій облдержадміністрації розповіла, що «кожен з районів області, кожен з творчих заходів по особливому яскравий, цікавий та неординарний. Фестиваль покликаний відроджувати та популяризувати народні звичаї і традиції, дивувати мешканців нашими талантами. Але найважливіше – утвердження багатой унікальної давньої української культурної традиції» [31].

Цей нетиповий фестиваль – яскравий приклад одного з небагатьох етнофестивалів-кочівників, який протягом дев'ятнадцяти тижнів постійно змінює свої локації та дозволяє охопити більшу кількість людей, долучити їх до збереження історичної пам'яті Львівщини, примножити та наповнити культуру забутими традиціями і відновити зв'язок, як між поколіннями, так і між частинами Львівщини.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

Кожен регіон України є унікальним за своєю культурою, віруваннями, говіркою і т. д. Відповідно й етнофестивалі у різних куточках країни відрізняються за формою проведення, функціональністю, наповненням ідеями та формами збереження культурної спадщини. Історично склалось так, що населення північно-західної частини України завдяки сприятливим кліматичним умовам займалось землеробством (менше у Карпатах через гірський ландшафт) і вело осілий спосіб життя, що допомогло зберегти давні традиції та обряди й передавати їх з покоління в покоління. Щодо південно-східних регіонів – там проживали кочові народи, які займались скотарством й часто змінювали місце проживання. Окрім цього території постійно зазнавали спустошення через набіги завойовників. Відповідно, на цих територіях культурна спадщина постійно зазнавала асиміляційних процесів, але вона не зникала. З приходом осілого способу життя та заселень південно-східних територій України культура розквітала.

Спільними характеристиками є те, що по всій території країни активно проводяться етнофестивалі, незалежно від області. Але кожен з регіонів репрезентує власну історію та культуру, автентичну та незмінну. Наприклад, у Карпатах активно розвивається етнографічний туризм й відбувається безліч етнофестивалів щороку, які репрезентують гуцульські звичаї та традиції,

знайомлять з цим туристів та жителів околиць. Навпаки, південні регіони під час проведення етнофестивалів часто використовуються козацькі змагання або інші форми розваг та майстер-класів, які пов'язані з козацькою культурою.

РОЗДІЛ 3. ЛЕМКІВСЬКІ ФЕСТИВАЛІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

3.1. Значення лемківських фестивалів на території України

Традиції кожної етнографічної групи роблять українську націю культурно багатшою, різноманітнішою, цікавішою співвітчизникам і світу. Лемківські фестивалі покликані зберегти самобутню культуру колишніх поселенців цієї частини України, аби нинішні й майбутні покоління знали про свою причетність і збагатилися такою яскравою ідентичністю. Це джерело знань про духовну й матеріальну культуру лемків.

Серед різноманітних етнофестивалів вагоме місце займає «Лемківська ватра» («ватра» у лемків, гуцулів та бойків означає «вогнище»). Засновником його є відомий лемківський культурний діяч та поет Володислав Грабан. Стосовно ідеї заснування фестивалю він зазначав: «“Ватра” мала на меті об'єднати, познайомити між собою людей, які займалися творчістю. На перших «Ватрах» відбувались різні конкурси: від пісенних, декламаторських, поетичних, на яких молодь читала свої вірші, написані репортажі, мальовані картини... Це був дуже широкий культуротворчий процес» [14, с. 316], тут «проводились конкурси на знання лемківської мови, її архаїзмів, історії Лемківщини...» [13]. Спільно з колегами В. Грабан став організатором десятиох перших «Ватр», які дещо відрізнялись від сучасних, але відродно,

що призначення та сутність їх збереглись до сьогодні. Нині цей етнофестиваль щорічно проводиться у Ждині (Польща). Тут презентують фольклор лемки з України, Польщі, Хорватії, Словаччини, Сербії. Найважливішим під час цього фестивалю, на думку дослідниці І. Бермес, є символічний, смисловий та композиційний зв'язок між трьома часовими складовими: минулим, сучасним і майбутнім [4]. Це дає лемкам кількох поколінь цілісно наповнювати власну культуру, відчувати неймовірні емоції від дійств, що відбуваються на святі, під супровід музики, танців та живого спілкування.

Завдячуючи ідеям і взаємодії старшого та молодого поколінь лемків, які реалізують поставлені перед проведенням заходу завдання за підтримки Об'єднання лемків та організаторів фестивалю, помічаємо постійне оновлення різноманіття дійств, елементи фестивалю доповнюються чи не щороку. Із року в рік тематика заходів дещо змінюється. Наприклад, у 2018 році «Ватра» відбулась у формі репрезентації весільної обрядовості. У лемківському тижневику «Наше слово» за цей рік зазначено: «Цьогорічну програму “Ватри” організували у формі народних традицій: у п'ятницю – заручини, в суботу – весілля, а в неділю – “поправини”. Неможливо запам'ятати всі ансамблі, які виступили на сцені: завдяки різноманітності програми кожен міг знайти щось для себе» [49]. Як пише О. Фабрика-Процька, «у 2019 році на 37-й “Лемківській ватрі” у концертній програмі першого дня під назвою «Кошельонька тоненька, шила ей миленька...» своє мистецтво представляли різноманітні колективи: “Лемківський перстеник” (Гладишев, Польща), “Torban Folk Band” (фольк-рок – смичковий квартет зі Львова), “Н'лем folk” (Вроцлав, Польща) та ін.» [50]. Важливо, що пісенна культура представлена автентичним виконанням й ґрунтується на першооснові фольклорної лемківської традиції.

Погоджуючись з думкою І. Бермес, важливо наголосити, що усі продукти фольклористики зберігають стильові особливості самобутньої

культури лемків. Авторка зазначає: «Перебуваючи в атмосфері піднесення, відчуття приналежності до цієї етнографічної групи, учасники та гості фестивалю пізнають та поширюють артефакти лемківського культурного поля, розширюють жанрове коло виконавської репертуарної палітри в гармонійному поєднанні пісні, танцю й інструментальної музики...» [4, с. 104].

Крім автентичного фольклору, на фестивалях також широко представлено ті різновиди та жанри, що опрацьовані аматорами в музичному, хореографічному, інструментальному жанрах, із наданням пріоритету фольклорному першоджерелу. Водночас до концертних фестивальних програм включаються й твори, які є зразками фольклоризму чи «вторинного секундарного фольклоризму» (дефініція С. Грици), тобто композиторські опрацювання лемківських народних пісень, авторські аранжування інструментальних мелодій, хореографічні постановки тощо. Роздумуючи про взаємодію автентичного фольклору та фольклоризму, І. Земцовський написав: «У такому “змаганні” двох споріднених, утім принципово різних феноменів – різних соціально й естетично – відбувається реальна трансформація народнопісенної традиції, реальний розвиток народнопісенної культури» [19].

Слід відзначити, що різновиди фольклору зберігають питомі стильові прикмети самобутньої, живописної палітри творчості лемків. Щороку фестиваль «Лемківська ватра» вносить вагому лепту в реконструювання лемківської культури, вивчення лемківського субетносу як етнографічного відгалуження українства з його діалектом – живильним мовним джерелом, який не втратив своїх оригінальних рис, збережених сьогодні передусім у пісні. Діалектні та мелодичні відмінності лемківських пісень лише збагачують українську національну культуру. Домінування в концертних програмах фестивалів пісень, танців, інструментальних фольклорних мелодій сприяє широкоаспектному відображенню провідних фольклорних пластів народнопоетичної творчості. У цьому контексті позитивною є роль цих

фестивалів в активізації культурного життя лемків, відродженні їхнього багатого музично-пісенного фольклору. За 38 років функціонування фестиваль «Лемківська ватра» став одним із найбільших заходів культурного спрямування в Малопольському воєводстві та яскраво засвідчив, що лемківська громада міцно стоїть на шляху збереження та популяризації своїх звичаїв, традицій, мови – оберегів національної духовності та, що найбільш важливо, беззаперечно ідентифікує себе з Україною.

За тривалий час свого побутування етнографічний фестиваль «Лемківська ватра» дає можливість констатувати, що лемки небайдужі до збереження своєї традиційної культури, вони твердо намагаються відновити автентичні побутові й обрядові пісні й танці, збираючи їх на історичних автотонних землях і поза їх межами, в Україні та діаспорі. Автентичне виконавство, що побутує на фестивалі, виконує свою головну функцію – збереження традицій як відображення взаємозв'язку минулого з сучасним. Саме фестивальна форма дає можливість учасникам дійства почути, побачити, взяти участь у виконанні, загалом у неповторному культурному заході з улаштуванням масових дійств і майстер-класів. Перебуваючи в атмосфері піднесення, відчуття приналежності до цієї етнографічної групи, учасники та гості фестивалю пізнають та поширюють артефакти лемківської культури.

Давні та сучасні перлини народної пісенної творчості лемків, витвори мистецтва (писанки, вишивка, вироби з дерева, кераміки, соломи, паперу), змагання та конкурси, дотепний гумор – обов'язкові атрибути форуму. Мова фольклору, музики є важливим консолідуючим чинником, гарантом збереження лемків як організованої спільноти. Більше того, концертні платформи «Лемківської ватри» є дійовим засобом поширення та розвитку фольклорної спадщини, духовно-культурним чинником етнічної ідентичності лемків, які прагнуть довести, що їхня регіональна субкультура є органічною частиною української культури.

Звертаючись до української традиції проведення лемківських фестивалів, варто виділити ще й етнофестиваль «Дзвони Лемківщини», що розпочинає свою діяльність з 1999 року. Основним завданням цього фестивалю є популяризація локальних виявів культури лемківської етнографічної групи на території їх переселення. Відповідно, й місце проведення – урочище Бичова, що розташоване в декількох кілометрах від міста Монастириськ, що на Тернопільщині, обране завдяки масштабному розселенню на цій території лемків після депортації. Сьогодні цей етнофестиваль має статус міжнародного.

За двадцять два фестивальних роки вибудувалась чітка структура проведення свята, яке триває два дні. Відкриває «Дзвони Лемківщини» урочиста хода від центру міста й до музейного комплексу – основного місця під назвою «Лемківське село». Місто має декілька знакових локацій, які щороку особливо відзначаються учасниками фестивалю – це Пам'ятний знак депортації лемків, фігура Покрови Святої Богородиці та пам'ятник Т. Шевченка.

«Лемківське село» пропонує гостям відвідати ярмарки народних майстрів одягу, музичних інструментів, прикрас, вишивки з мотивами лемківських автентичних елементів. Старійшини розпалюють ватру, паралельно відбувається дегустація традиційних страв лемків, ігрові дійства з використанням лемківської говірки і перевірки історії Лемківщини. Н. Главацька пише, що у 2019 році «організаторами були запропоновані цікаві нововведення, серед яких: молодіжні забави “Лемківські гоцки”; польова експедиція “Спогад”, в межах якої проводився відео- та аудіозапис спогадів лемків, які пережили депортацію або ж зберегли від батьків яскраві перекази про ті часи та лемківський край, який довелось покинути» [12]. Під час фестивалю функціонують локації із народними промислами та проводяться різноманітні майстер-класи від пов'язування хустки до молотіння зерна. Окрім цього, останні декілька років у програму заходу

входить перегляд документальних фільмів про історію, спогади та культуру лемків.

Важливим етапом передання та збереження звичаю є відтворення, повторюваність його у побуті. З часом смислове наповнення втрачається, залишаються дії, які можуть з часом зникнути через відсутність його розуміння, тому інтерпретація явищ культури є тим джерелом, яке стає визначальним для збереження етнічної приналежності.

3.2. Особливості закордонних лемківських фестивалів

У 2022 році у зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ на територію України, фестиваль не відкрив свої двері для учасників та гостей «Лемківської Ватри». Водночас лемків об'єднав 40-й, ювілейний, етнофестиваль у Ждині (Польща), який проходив з 22 по 24 липня. У цих непростих та важких умовах не лише для України, а й для європейського світу, поляки проявляють підтримку українського народу, а в цьому контексті й лемків, які, незважаючи на трагічні сторінки історії минулого, об'єднуються заради збереження спільної культури. Цього року етнофестивальна тематика стосувалась 75-ї річниці акції «Вісла». Г. Трохановський, голова Об'єднання лемків, звернувся зі сцени до гостей: «Співпали кілька ювілеїв. Круглі дати. 75-річчя акції “Вісла”, 40-й ювілей “Ватри”. Окрім цих святкувань важливо пам'ятати про повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Вони знищують близьку нам, лемкам, українську державу. Значну частину нашої громади ідентифікують і вона сама ідентифікує себе як складова української нації»[36]. Діяч організації зазначив, що цей непростий час також показав, наскільки Україна важлива для Польщі та поляків. Відрадно, що на цьому фестивалі відбувся урочистий захід на тему війни в Україні під назвою «Ватра солідарна з Україною», на якому було зібрано кошти для потреб військових, які стоять на обороні нашої держави. Для прихильників історії були виставки документів, а в галереї просто неба серед іншого можна було дізнатися про в'язнів Центрального трудового табору в Явожні та жертв акції «Вісла». Саме вшанування їхньої пам'яті стало центральною подією другого дня фестивалю у Ждині. Зі сцени митрополит Євген Попович та архієпископ Паїсій говорили про події 1947 року та одночасно про нинішню війну в

Україні: «Пріоритетом комуністичної диктатури, за підтримки московського правління, було знищення всіх нацменшин та творення радянського, тобто “руського” народу. Звідси маємо акцію „Вісла”, звідси маємо всі депортації. Звідси маємо це нещастя, яке нас переслідує. Ідея створення єдиного, братського, начебто слов’янського, тобто “руського” народу, на жаль, наново відродилася за імператорів ХХІ століття», – говорив перемисько-варшавський митрополит, який назвав «руску православну церкву» та її патріарха Кирила популяризаторами «русского міру». «Ця ідея в Україні наразі розпалює “ватри смерті”», – додав глава УГКЦ у Польщі [33].

Інші структурні елементи фестивалю, як майстер-класи з рукоділля, презентація автентичного одягу, концерт і т. д. мають на меті об’єднати лемків з усього світу, зберегти їх автентичність та особливість, передати молодому поколінню цінності, традиції та обряди лемківської культури, бо це частинка українського життя. Голова Тернопільського обласного товариства «Лемківщина» О. Венгринович зазначає: «Це можливість відвернутись від історичного забуття. В силу певних життєвих обставин, асиміляційної політики зокрема [...], маємо докласти зусиль, щоб культурні, історичні, мовні традиції, котрі стосуються лемків, стали надбанням українського народу» [40, с.10].

Вищезгадані фестивалі стають загальнонародними діями, які репрезентують культуру лемківської етнографічної групи, де поєднується автентичне і сучасне. Наприклад, костюм стає об’єктом поєднання сучасних дизайнерських рішень з лемківськими мотивами. Це дає новий погляд на традиції, створюється неповторний колорит та зберігає цю самобутню культуру. Через майстер-класи та репрезентацію самобутньої фольклорної спадщини лемківська культура оживає та продовжує побутувати у сучасному світі, переймаючи нові форми і одночасно зберігаючи давні вірування та традиції, обряди.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

Лемківські етнофестивали є унікальним явищем української культури, бо, попри важкі історичні періоди – переселення, депортації, через які люди насильницьким методом покинули свої домівки і поїхали на чужу землю, відродили та досі активно працюють над відродженням і збереженням власної ідентичності й культурної спадщини. Сьогодні лемківські етнофестивали проводяться у декількох містах України та в Польщі, вони збирають людей з різних куточків світу, які ідентифікують себе з цією етнографічною групою або зацікавлені у їх культурі. Кожен елемент дійства є автентичним й може вплітатись в сучасні мотиви, що дозволяє підтримувати зв'язок із сучасним світом, бути більш зрозумілими для молодого покоління та продовжувати власні традиції. Найчастіше на лемківських фестивалях наявні фольклорні елементи, які репрезентуються лише лемківською говіркою (вірші, пісні), майстер-класи із виготовлення оригінального одягу – шиття, вишивання, сорочки, в'язання хустки на голову та ін.

Лемківська культура є яскравим прикладом «життя після втрати», коли втративши все, можна відродити власну культуру й на чужій території. Ця культура репрезентує, як вдало її традиційність входить в мультикультурну та неповторну українську обрядовість.

ВИСНОВКИ

Сучасний розвиток етнофестивального руху набирає обертів, що позитивно впливає на культуру конкретних міст та регіонів. Аналізуючи вищезгадані дійства можна відзначити, що сучасний етнофестиваль виступає певним синтезом між минулим українського народу, а саме автентичними традиціями, які важливо зберігати та передавати, щоб зберегти нашу ідентичність, відродити забуті цінності нашої культури. Відрадно, що етнофестивалі у святковій та урочистій формі сьогодні актуальні та цікаві для молоді. Відповідно до нових запитів, процесів глобалізації, зміни фокусу світових тенденцій формат етнофестивалю може підлаштовуватись під такі впливи, але тут важливим моментом не захопитись зміною формату настільки, щоб не втратити першопричину та ідею зв'язку минулого із сучасним, який є обов'язковою символічною складовою етнофестивалю.

Прикладом може бути створений фестиваль «Країна мрій», який зумів зібрати у 2004 році більше мільйона людей на «Співочому полі» під Києвом. Час проведення літнього фестивалю збігається з шанованим у народі святом Івана Купала, що дає змогу віднести дійство до розряду фестивалів, приурочених до певного сакрального вірування наших предків. Адже ідея фестивалю — «відродження традиційної української культури, підтримка сучасних музичних етнічних стилів, ознайомлення українського глядача з елементами етносу інших народів» [18]. З часу заснування географія та календар «Країни мрій» значно розширилися, й із 2004 до 2017 року захід пройшов у кількох містах та навіть поза межами України (Київ, Львів, Вінниця, Дніпро, Лондон, Сургут, Перм), у ньому брали участь колективи і виконавці з понад 30 країн.

Кінець ХХ століття характеризується небаченим стрімким розвитком усіх напрямів людської діяльності й виникненням масового суспільства. З

появою кіно, радіо, телебачення, Інтернету з одночасним розповсюдженням інформації у всьому світі утворилася єдина система ідей, образів, розваг, які пропонуються найширшій аудиторії. У всьому світі проходить процес глобалізації (перетворення певного явища на світове, планетарне, те, яке стосується усієї земної кулі), основними наслідками якого є стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Глобалізаційні процеси приводять до того, що люди стають причетними до цілого ряду культур, а відтак постають проблеми щодо визначення своєї ідентичності, і внаслідок цього все більшої актуальності набуває поняття мультикультурності. Явище глобалізації має наслідки як позитивні – розширення культурних контактів, можливостей культурного обміну, так і негативні – стандартизація культури, загальне спрощення культурного змісту, поглинання (повне або часткове) масовою культурою самобутніх національних культур.

Як реакція на глобалізаційні процеси сьогодні стрімко зростає відчуття власної унікальності й самобутності у народів та регіонів. Захист місцевих національних традицій та рис є глобальним феноменом сучасності, яке знаходить своє втілення на фестивалях з різною тематикою, але з однією ціллю – розвитку та популяризації української мистецької традиції.

Під терміном «етнофестиваль» прийнято розуміти поліфункціональну, інтерактивну та масову за кількістю учасників імпрезу, в якій чільне місце посідають народні традиції, звичаї та інші культурно-побутові елементи. Етнофестивалі презентують фольклорне багатство, духовно-матеріальні цінності народу. Перші етнографічні фестивалі на території Європи були проведені в середині 50-х років ХХ ст., що стало на противагу глобалізації. Не менш важливою причиною популярності цих фестивалів стало те, що у зв'язку з індустріалізацією велика кількість сільського населення почала переселятися до великих міст. Такий розвиток події мав негативні наслідки на побутування народного мистецтва у культурному середовищі. Прагнення до

збереження та можливості передати нащадкам автентичні традиції та звичаї зумовило появу фольклорних угруповань, які з часом перетворювались на гурти, колективи, а згодом – фестивалі.

Етнофестиваль являє собою масове дійство, святкування, яка має визначену тематику і ключовою є належність автентичних елементів, які репрезентують конкретну культуру етнографічної групи або нації. Завдяки наявності автентичних елементів, як матеріальних, наприклад, вироби майстрів чи одяг, так і нематеріальних – вірші, пісня, танці, вірування, які активно використовуються на етнофестивалях і таким чином зберігають історичну пам'ять та передаються молодшому поколінню.

Історичні витоки сучасних фестивалів простежуються від самого зародження людської культури, у ритуальних та обрядових діях, святкових релігійних церемоніях, містеріях, карнавалах. З поступовим розділенням церковного та світського життя фестивалі наблизились до їх сучасного розуміння.

В Україні існує нагальна потреба розвитку та популяризації українського мистецтва. Затяжна криза мистецького сектору та відсутність чіткої концепції розвитку українського мистецтва ставлять під загрозу його існування взагалі. Наразі якісні та художньо цінні мистецькі твори замінюють епатажний акціонізм та кітч. Це дуже негативно позначиться на вихованні нових поколінь, на формуванні національної самосвідомості в цілому.

Метою сучасної фестивальної культури є сприяння розвитку та популяризації української мистецької традиції, важливість зробити її співзвучною сучасності, зберігаючи при цьому рівновагу між традицією та інновацією; формувати та розвивати національну ідентичність, створюючи нове мистецьке середовище. Також сучасна фестивальна культура покликана сприяти успішному втіленню в життя народної творчості та її популяризації шляхом ознайомлення з творчими колективами, окремими виконавцями та майстрами декоративно-ужиткового мистецтва, налагодження культурних

зв'язків та творчого взаємообміну України та інших країн світу, підвищення ролі культурної спадщини у формуванні світогляду підростаючого покоління.

Основним завданням фестивалю є широке залучення населення, особливо студентської та учнівської молоді до участі в народній творчості; практичне знайомство з джерелами автентичного фольклору і національних етнографічних груп України та інших держав; пошук і привернення уваги до вивчення фольклору науково-дослідницьких гуртів, окремих збирачів нематеріальної культурної спадщини; розвиток українського фольклору, традицій, звичаїв різних національностей, духовне збагачення українського народу.

У рамках фестивалів проводяться виставки образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва (національні подвір'я) та концертні виступи колективів й окремих виконавців за такими номінаціями.

На сучасних фестивалях використовуються художні ідеї та досвід видатних попередників для пошуку можливих напрямків «національного новаторства». У період проведення фестивалю відтворюється етнічна культура та естетичний попит на неї за допомогою нових підходів. Основне завдання фестивального руху – осучаснити та модернізувати справжнє українське мистецтво, впровадити зміни на всіх рівнях мистецького середовища, зберігаючи при цьому якість та художню цінність творів.

Організатори етнофестивалів прагнуть пробудити інтерес до історичної спадщини, відродити та інтегрувати в сучасний світ різноманітні етнічні традиції, поєднуючи їх з елементами досягнень в галузях культури, освіти, виробництва, менеджменту та інших сфер життя людини. Завдяки фестивалям зберігається й актуалізується національна мистецька спадщина, розвивається і популяризується етнотворчість, виявляється і підтримується обдарована творча молодь.

Етнофестивалі представляють та популяризують народну культуру України, забезпечують збереження національних мистецьких здобутків та

передачу фольклорної спадщини від покоління до покоління, розширюють творчі зв'язки між учасниками фестивалів, репрезентують діяльність різноманітних культурно-мистецьких закладів. Таким чином відбувається підтримка концепції національного відродження, яке ми спостерігаємо. Масові акції впливають на формування мислення, світогляду, естетичних смаків у мешканців різних міст. Тому варто підвищувати якість і кількість такого роду подій, необхідно збільшувати кількість майстер-класів народних майстрів, де разом із оволодінням певними навичками, відвідувач має можливість безпосереднього спілкування з учасниками фестивалю, долучається до неповторної атмосфери дійства і стає її творцем, а не просто глядачем. Отож, фестивалі з етнічним напрямом є важливим чинником у відродженні традицій мистецтва та розвитку міської культури сучасної України.

Витоками етнофестивалів є феномен ярмаркування, який дуже активно розвивався протягом багатьох століть на території України. Ярмароки зародилися ще у Київській Русі, не лише як форма торгівельних відносин, вони стали для людей центром процвітання культури та містили у собі розважальні заходи. Тому ярмарки в Україні були поліфункціональними дійствами. Етнофестивалі та ярмарки у сучасному світі часто синтезують форми проведення, бо мають спільне функціональне наповнення та можуть виконувати однакові завдання, але все ж важливо відзначити, що завдяки ярмаркам виникли етнофестивалі на території України. Яскравим зразком такого дійства є Сорочинський ярмарок, який має власні особливості проведення та організації, що діють вже більше кількох десятиліть. Це особливе дійство збирає навколо себе гостей не лише з різних куточків країни, а й світу.

Дослідження етнічних фестивалів як форми збереження та передання традицій у різних регіонах України, по-перше, спонукає до подальших досліджень, по-друге, дозволяє говорити про те, що культура представників

різних етнографічних груп є дуже багатою, різноманітною та особливою. Звичайно, сумним є факт, що через військові дії на території України, а попередніх два роки – пандемію, кількість етнофестивалів зменшилась. Помітно, що регіональні форуми проводяться із збереженням власних самобутніх традицій. Проте сьогодні збільшилась актуальність визначення ідентичності, збереження автентичних традицій та обрядів, які притаманні лише українцям. Зафіксовані особливості автентичних обрядів, які презентуються на етнофестивалях, свідчать про цікаві та глибоко символічні відмінності, які потребують постійного та активного дослідження як у межах регіону, так і по всій території України.

Також самобутніми є лемківські етнофестивали, які сьогодні актуальні та оригінальні за своїм традиційним наповненням та відмінно репрезентують лемківську культуру через фольклор, одяг, ремесла та інші матеріальні та нематеріальні артефакти.

Підводячи підсумок хотілося б зазначити, що етнофестивали займають особливу роль у збереженні української традиційної культури, їх форма дозволяє здійснювати передачу традицій та обрядів від покоління до покоління у живій та вільній формі, включаючи дослідження та зберігаючи автентичні умови побутування тих чи інших звичаїв в системі сучасних засобів збереження, відродження та популяризації культурно-мистецької спадщини, зокрема української.

Список використаних джерел та літератури

1. Агенція інформації та аналітики «Гал-інфо». «На Львівщині триває етнофестиваль гостинності». Режим

доступу:https://galinfo.com.ua/news/na_lvivshchyni_tryvaie_etnofestyval_gostynnosti_317611.html

2. Бабинюк Л., Лотоцька Л., Степанець І. Дослідження етнографічних груп гуцулів, лемків та бойків в Україні. *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ. Режим доступу:<http://www.geokyiv.org/pdf/Gutsuly.pdf>
3. Берковський В. Ярмарки Волині як осередки внутрішнього, міжрегіонального та міжнародного ринків України (середина XVI–перша половина XVII ст.). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*: 2003. Вип. 7. С. 121–129.
4. Бермес І. Фестиваль «Лемківська Ватра» в Ждині в історії та культурі субетносу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ: 2018. С.101–105.
5. Білодід І. К. (ред.). Словник української мови. (Т. 11: Т-Ф, с. 580). *Наукова думка*. Київ: (1970—1980).
6. Бодак Я. Лемківщино, моя мила. *Український рейтинг*. Київ: 2011. С. 372.
7. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник, ред. колегія М. Островерха та інші. *НТШ, Український архів*. Нью-Йорк – Лондон – Париж – Сідней – Торонто : 1972. 944 с.
8. Вересень А. Барвистий вінок фестивалю. *Музика*.1990. №4. С.2.
9. Виткалов С. Фестивальна практика Рівненщини як культурний феномен доби. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зап. РДГУ*. Рівне : РДГУ, 2011. Вип. 17 : у 2-х т. Т. 1. С. 92–98.
10. Виткалов С. В. Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектора. *Культура України. Серія: Культурологія*. 2016. Вип. 52. С. 182–190. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kukl_2016_52_22.

11. Вишнеvsька Г. Українські фестивалі як засіб просування позитивного іміджу країни. *Культурологічна думка № 10*. 2016. https://www.culturology.academy/wpcontent/uploads/KD10_Vyshnevsk_a.pdf
12. Главацька Н. Етнофестивалі на території українських скансенів: культурно-просвітницький аспект. 2019. Режим доступу: <https://www.pyrohiv.com/activities/etnofestivali-na-teritorii-ukrainskikh-skan-seniv-kulturno-prosvitnitskiy-aspekt.html>
13. Горбаль М. Лемківський календар 2020 рік. *Інститут народознавства НАН України*. Львів: 2019. С. 192 .
14. Грабан В. Лемківська ватра давала можливість лемкам бути в себе. *Український альманах*. Варшава: 2019. С. 426.
15. Гришина К. Дитячий фестиваль «Орелі» зібрав сотні учасників з усієї України. *День*. 2010. № 88. С. 1–3.
16. Давидовський К. Ю. Соціокультурні виміри міжнародного фестивального руху: за результатами IV міжнародного музичного фестивалю «Віртуози планети». *Збірник наукових праць*. Вип. XXVI, 2011. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Kultdum_2011_3_13
17. Дорофєєв О. Чому в Україні гальмує фестивальний рух? Режим доступу: <http://hl.mailru.su/mcached>.
18. Дьячкова О. Фестивальні палімпсести. *Критик*. 2001. №10(48). Режим доступу : www.kritiki.net/.../festivalni-palimpsesti-chastina.
19. Земцовский И. От народной песни к народному хору : игра слов или проблема?. *ЛГИТМуК*. Львов: 1989. С. 6–20.

20. Злобін Ю. В. Сорочинський ярмарок як явище української традиційної культури. *Київський національний університет культури і мистецтв.* – Київ: 2011. Режим доступу: <http://referat-ok.com.ua/work/sorochinskij-jarmarok-jak-javishhe-ukrain/>
21. Зубенко Д. Розвиток фестивального руху в сучасній Україні. *Вісник НТУУ «КПІ»*. С. 110-114.
22. Зуєв С. Сучасний культурний простір та семіотика музичного фестивалю (на матеріалах Харкова). *Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка*. Суми: 2006. С. 207.
23. Історія русів. Пер з рос.: Іван Драч; передмова: Валерій Шевчук. *Радянський письменник*. Київ: 1991. С. 318–330.
24. Касьяненко А., Крипчук М. Сучаснієтнофестивалі Харківщини: традиції, досвід, сьогодення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* № 2. 2019. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/16701054/>
25. Князь О. Ярмарковий рух в Україні як фактор розвитку української культури. Матеріали міжнародної наукової конференції. *Збірник наукових тез*. Харків: 2019. С. 210-218.
26. Маланка Фест. (2011, January 12). Malanka Fest. Retrieved September 8, 2020. Режим доступу: <http://malankafest.com.ua/>
27. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях 97». *Харківський державний інститут культури*. Упоряд. М. М. Красиков. Харків: 1998. С. 360.
28. Москвічова Ю.О. Тенденції розвитку фольклорних фестивалів вінниччини. 2014. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/304079849_TENDENCII_ROZVI_TKU_FOLKLORNIH_FESTIVALIV_VINNICINI

- 29.Музейний комплекс лемківське село. Режим доступу:<http://lemky.blogspot.com/2013/07/normal-0-false-false-false-ru-x-none-x.html>
- 30.Мультимедійна платформа “Укрінформ”: “Маланка-фест у Чернівцях”. Режим доступу:<https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2854236-malankafest-u-chernivcah-zibrav-30-kolektiviv.html>
- 31.Мультимедійна платформа “Укрінформ”: “На львівщині стартував фестиваль гостинності” Режим доступу:<https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2698507-u-lvovi-startuva-v-etnofestival-gostinnosti.html>
- 32.Національний Сорочинський ярмарок. Офіційний сайт. Режим доступу:
<https://yarmarok.in.ua/>
- 33.Наше слово (Лемківська ватра). Режим доступу:<https://nasze-slowo.pl/yuvilejna-40-va-lemkivska-vatra/>
- 34.Неклюдов С. Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика *Сайт «Дорога менестреля»*. Режим доступу:http://www.menestrels.ru/readarticle.php?article_id=63
- 35.Офіційний сайт етнофестивалю “Живий Вогонь”. Режим доступу:<http://kupalofest.org/>
- 36.Офіційний сайт Лемківської ватри (Польща, Ждини). Режим доступу:<https://watrazdynia.pl/uk/strona-glowna-lem/>
- 37.Офіційний сайт Обласної Львівської адміністрації. Режим доступу:<https://old.loda.gov.ua/news?id=45553> -
- 38.Положення про відкритий фестиваль “Легенди степу”. Режим доступу:
<http://www.zomc.org.ua/polozhennya-pro-konkursi-festivali/item/2889-polozhennya-pro-vidkrytyi-festyval-lehendy-stepu-chernihivskiyi-raion>
- 39.Різдвяний фестиваль Велика Коляда. (2018, January). Велика Коляда | Різдвяний фестиваль. Retrieved September 8, 2020, from Різдвяний

фестиваль Велика Коляда. Режим доступу:
<http://www.velykakoliada.org.ua/>

40. Самошина А. Фестивальний рух: куди прямуємо? «День поспілкувався з музикантами-учасниками «Країни мрій». 2010. Режим доступу:
<https://day.kyiv.ua/uk/article/media/festivalniy-ruh-kudi-pryamuiemo>
41. Семків М. Етнографічний туризм: етнофестивалі. *Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця*. 2020. С. 38
42. Сивурова Л. П. Фестиваль народного творчества как феномен современного художественного процесса. *Збірник матеріалів Міжнародної наук.- практ. конф. КНУКіМ*. Київ: 2008. Ч. 2. С. 350–357.
43. Сорока В. Українська мистецька традиція в сучасній фестивальній культурі. *Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського*. 2012. Режим доступу:
https://knowledge.allbest.ru/culture/2c0b65635b3bd68b5c43b89421206d26_0.html#text
44. Станкевич М. Мистецтвознавчі аспекти теорії традиції. *Наукова записки*. 1997. № 2. С. 91–99.
45. Струмінський Б. Лемківщина. Земля, люди, історія, культура. Нью-Йорк: 1988. С. 496.
46. Телеуця В. Основні чинники збереження фольклорної традиції в умовах сучасного міста (на прикладі фольклору Подунав'я). *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Випуск 23. Ч. 2. 2010. Режим доступу:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38037/34-Teleutsia.pdf?sequence=1>
47. Топорницька М. Суспільно-географічні перспективи розвитку та урізноманітнення системи фестивального туризму у карпатському регіоні. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 1. С. 281–287.

48. Требуня В. Фестивальний бум: відродження культури чи легкі гроші?
Режим доступу: <http://gk-press.if.ua/x1599/>
49. Україномовний тижневик «Наше слово». Режим доступу:
<https://nasze-slowo.pl/lemkivska-vatra-2018-jak-minulo-cogorichne-svjato-u-zhdini/>
50. Фабрика-Процька О. Збереження національних традицій на міжнародних фестивалях «Лемківська ватра». *Вісник Прикарпатського університету*. Івано-Франківськ. 2010. С. 41–44.
51. Фабрика-Процька О. Народна музична культура лемків і русинів карпатського регіону в контексті ідентифікаційних процесі ХХ – початку ХХІ століть. *Національна музична академія України імені П. І. Чайковського*. Київ. 2021.
52. Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків ХХ століття: збереження традицій та новотворчість. Львів: 2007. С. 18.
53. Фабрика-Процька О. Фестиваль «Лемківська ватра» як важлива складова мистецької українсько-польської співпраці. *Народознавчі зошити*. № 1 (151). Львів, С. 200–206. Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/nz2020.01.200>
54. Фурдичко А. Етнофестивальний розквіт кінця ХХ – початку ХХІ ст. як неодмінна складова фольклорного руху України. *Народознавчі зошити*. № 4. 2014. С. 290-315
55. Халебський Павло. Україна – земля козаків: Подорожній щоденник Київ: 2009. С. 293.
56. Хрома Г. Деякі особливості сучасних молодіжних фестивалів. *Матеріали до українського мистецтвознавства. Збірник наукових праць*. Вип. 3. 2003. Режим доступу <http://etno.kyiv.uar.net/vyd/matmyst/2003/N3/Art40.htm>

- 57.Хрома Г. Фольклорні фестивалі України і проблеми сценічного втілення фольклору. *Вісник КНУККім: збірник наукових праць*. Вип. 6. Київ: 2002. С. 107–113.
- 58.Цвігун Т. Українська витинанка *Світлиця*. № 3. 2011. С. 3–5.
- 59.Часопис Інституту Народознавства НАН України «Народознавчі зошити». Режим доступу:<https://nz.lviv.ua/2020-1-20/>
- 60.Чернецька С. Сучасний український фольклорно-фестивальний рух: роль і місце громадських організацій у його формуванні. *Міленіум*. Випуск 35. Київ: 2010. С. 144-151
- 61.Чернецька С. Ю. Фольклорні фестивалі в системі сучасних засобів поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини. *ХДАК*. 2011. С. 155-164
- 62.Яковлев О. В. Фестивальний рух як чинник інтеграції та збереження національного культурного ландшафту. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. (4). С. 56–59.